

İLETİŞİM

MEDYA SAĞLIK OKURYAZARLIĞINDA KÜRESEL ORTAKLIK ARAYIŞLARI

Geliş Tarihi: 17.01.2020 Kabul Tarihi: 31.01.2020

Olga UNTİLA KAPLAN¹ ORCID: 000-0003-1525-4989

ÖZ

Bu çalışmada, dünya ve Türkiye’de medyanın, sağlık okuryazarlığına etkisinin anlaşılması ve açıklanması amaçlanmaktadır. Ülke bazında toplanan verilerle Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ülkeleri özelinde, özellikle Fransa ve Romanya’nın sağlık okuryazarlığının geleneksel ve dijital boyutları ana hatlarıyla incelenmiştir. Türkiye ve Rusya’yı da araştırmaya dâhil edilerek, uluslararası düzeyde yer alan ve medya okuryazarlığı ekseninde gelişen sağlık bilincinin modelleri tartışılmıştır. Çalışmada kullanılan kaynak tarama yöntemlerinin yardımıyla İngilizce, Fransızca, Rusça, Romence ve Türkçe olmak üzere 5 dilde İnternet kaynaklı veri tabanları ve ilgili literatür incelenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar; Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde yapılan incelemeler sağlık okuryazarlık krizine işaret ederken, Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyinin sınırlı ve yetersiz olduğu göstermektedir. Rusya’da halkın sağlık okuryazarlığı seviyesini tespit edebilen araştırmalar henüz yapılmamıştır. Sağlık okuryazarlığı araştırmalarında endişe verici bu sonuçlar uluslararası bilim camiası tarafından küresel bir sorun olarak kabul edilmekte ve toplumun sağlık bilincinin artırılmasında medya sağlık okuryazarlığının belirleyici rolüne işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sağlık Okuryazarlığı, Medya Okuryazarlığı, Medya Sağlık Okuryazarlığı, Dijital Sağlık Okuryazarlığı*

COMMUNICATION

GLOBAL PARTNERSHIP SEARCHES IN MEDYA HEALTH LITERACY

ABSTRACT

This study aims to understand and explain the media’s effect on health literacy in Turkey and in the world. With the data collected on a country-by-country basis, the traditional and digital dimensions of health literacy of the United States of America, the European Union (EU), in particular France and Romania, have been outlined. By including Turkey and Russia to the research, growing health awareness in the field of media literacy axis at international level modals are discussed. With the help of literature review in 5 languages, i.e. English, French, Russian, Romanian and Turkish, internet based databases and related literature were examined. According to the results obtained in the study; While studies performed in the United States and European countries point to health literacy crisis and show limited and insufficient health literacy level in Turkey. There are no studies that can determine the level of public health literacy in Russia. These worrisome results in the health literacy survey are recognized by the international scientific community as a global problem, and the media’s role to increase health awareness is pointed as the determining role in health literacy.

Key Words: *Health Literacy, Media Literacy, Media Health Literacy, Digital Health Literacy*

¹ *Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medipol Üniversitesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü, okaplan@medipol.edu.tr*

1. GİRİŞ

Sağlık okuryazarlığının tarihsel gelişimini önemli ölçüde etkileyen, medya gücü, geçmişten bugüne, her şekilde kendisini göstermektedir. Halkın kullanımına sunulan tıbbi kitapların ortaya çıkmasından çok önce, tıbbi konular süreli yayınlarda ele alınmaya başlanmıştır (Фролова, 2014). Bu yayınlar Avrupa'daki büyük tıp okulların açılmasıyla birlikte faaliyete başlamış ve 18. yüzyılın ortalarından itibaren kamuoyunun hizmetine sunulmuştur. İnsanların sağlık anlayışları derinden etkileyen epidemik hastalıklar ve toplumun en büyük sorunu haline gelen kanser vakaları, sağlıkla ilgili bilgilerin ön plana çıkmasını sağladı. Sağlık okuryazarlığı düzeyini yükseltmek amacıyla yayınlanan sağlık dergileri ve gazeteleri üç yüzyıldan fazla halka rehberlik etmeye devam etmektedir. 20. yüzyılda geleneksel medya araçların çeşitlendirildiği bir dönemde ölümcül olmayan hastalıklardan insanların ölmesi, nüfusun giderek yaşlanması ve bunun yanı sıra kronik hastalıkları artması insanların sağlık inancını önemli ölçüde etkilemektedir. Teknolojik ilerlemelerinin hızla devam ettiği ve dolayısıyla yaşamın karmaşıklaştığı bir dünyada insanlar için sadece iyileşmek değil, sağlıklı kalmak da önemli bir amaç haline gelmiştir (Küçük Durur, 2016: 62). Dijital teknolojilerin geliştirilmesi, sağlık eğitimi ile ilgili fikirlerin geliştirilmesinde katkıda bulunmuştur. Bu yeni durumu açıklamak için Gunter Eysenbach'ın en çok atıfta bulunan e-Sağlık kavram tanımına (Shaw, 2017) göre; e-Sağlık, tıbbi bilişim, halk sağlığı ve iş dünyasının bileşiminde, İnternet ve ilgili teknolojiler aracılığıyla sunulan veya geliştirilen sağlık hizmetleri ve bu bilgilere atıfta bulunan yeni bir alandır. Daha geniş bir ifadeyle, bu terim, sadece teknik bir gelişimi değil aynı zamanda zihinsel, düşünce biçimini, tutumunu ve sağlık hizmetini yerel, bölgesel ve dünya çapında geliştirmek için ağa bağlı, küresel düşünmeye yönelik bir bağlılığı karakterize etmektedir (Shaw, 2017). Sağlık anlayışın uç noktalara ulaştığı günümüz dünyasında, bildiğimiz kavramlar, içinde bulunduğumuz durumu açıklamakta zorlanıyor. Modern toplumda genel bilgi akışının önemli bir bölümünü oluşturan sağlık bilgisi (Фролова, 2016), bireylerin teknoloji okuryazarlığı, network okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, görsel okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve eleştirel okuryazarlığı seviyelerine dayanmaktadır. Bu süreç içinde izleyiciler, dinleyiciler ve okurlar “üre-tüketici” olarak anılmaya başlanmıştır. Bir zamanlar izleyiciler televizyonunu, dinleyiciler radyosunu ve okurlar gazetesini ayrı bir zamanda, ayrı bir mekânda kullanırken, günümüzde hayatımıza giren mobil cihazlar ve çeşitli medya sistemleri sayesinde, tek bir tuşla yer ve zamana bağlı olmaksızın, yazıyı ve görseli ses ile birleştirerek çoklu ortamda etkileşimli enformasyon sağlayabilirler (Untila Kaplan, 2019). Bu gelişmeler, tüketicilerin sağlık okuryazarlığı oluşturulmasında ne kadar umut verici olsa da ABD ve Avrupa Birliğinde yapılmış çalışmalar, gelişmiş ülkelerde bile toplumun yaklaşık %50'sinin yetersiz sağlık okuryazarlığı düzeyinde olduğunu göstermekte iken, ülkemizde yapılmış kimi çalışmalar da, toplumun yaklaşık %70'inin yetersiz sağlık okuryazarlığı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir (Özkan, 2018: 19). Avrupa Birliği Yüksek Düzeyde Okuryazarlık Uzman Grubu'nun 2012 yılında yayınlandığı raporun özetinde “Bir paradoks yaşıyoruz; Dijital çağ, daha yüksek düzeyde okuryazarlık talep ederken, her yaştan milyonlarca Avrupalı bu amaca ulaşmamaktadır.” (Avrupa Komisyonu, 2012: 3) ifadeleri ortaya çıkan alarm durumunu tarif etmektedir. Dünya

Sağlık Örgütü, muazzam oranlara ulaşan bu karmaşık duruma etkili bir çözüm bulunabilmesi için sağlık okuryazarlığının küresel bir sorun olduğu kabul etmiştir. 2012 yılında ise, sağlık okuryazarlığı “Sağlık 2020” adlı Avrupa politikalarının temel göstergeler sistemine dâhil edilmiştir (Сырцова, 2016: 59). Bu bağlamda küresel nitelikli sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bu iki kavramın ilişkiselliğinden doğan medya sağlık okuryazarlığı kavramının temelinde yatan yepyeni olgunun, ülke bazında toplanan verilerle ve yorumlarla açıklama çabaları önemlidir. Bu noktada sağlık okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı göstergeleri ulusal düzeyde yeterli veriyle desteklenmediği için medya sağlık okuryazarlığının geleneksel ve dijital boyutların açıklanması da önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında medya sağlık okuryazarlığı konusunda ülkeler arasında kıyaslanabilirliği sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği ülkelerinden Fransa ve Romanya ile Rusya ve Türkiye olmak üzere toplam beş modelde sağlık okuryazarlığının, medya okuryazarlığı ile doğrudan ilişkisi irdelenmiştir. Bu ülkelerde medya sağlık okuryazarlığının hangi küresel arayışlarla kavramlaştırıldığı üzerinde durulmuştur. Bu çalışma medya sağlık okuryazarlığı kavramı çerçevesinde inceleyen ülke profillerini ilk çalışma olması bakımından özgün ve önemlidir. Çoklu okuryazarlık türleri gibi diğer disiplinlerarası niteliği taşıyan konularla ilgili yapılacak gelecekteki çalışmalara da yol gösterecektir. Medya sağlık okuryazarlığı, medya ve sağlık eğitiminin odak noktasında bulunan bir kavram olması nedeniyle öncelikle medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı ilişkiselliğini açıklayan geleneksel boyutundan bahsetmek gerekmektedir.

2. MEDYA SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ GELENEKSEL BOYUTU

Medya ve sağlık alanlarının ilişkiselliği temelinde Chin’in (2011) ‘ikinci dalga’ ya da Leeuw’un (2012) ‘üçüncü kuşak’ olarak adlandırdığı yeni ve disiplinlerarası bir çalışma alanı olan, bu kavramlar arasındaki organik bağı ortaya koyan ve sağlık okuryazarlığı ile medya okuryazarlığını birleştiren “medya sağlık okuryazarlığı” ve daha sonra “eleştirel medya sağlık okuryazarlığı” kavramları alana yönelik literatüre kazandırmıştır (Küçük Durur, 2016: 69). Medya sağlık okuryazarlığı yeni bir kavram olmasına rağmen süreç olarak “geleneksel” ya da “dijital öncesi” adlandırılan bir dönemde kendini hissettirmiştir. Bu sürecin hareket noktası üzerinde duran Hélène Joffe’nin “İnsanların genellikle sağlık konusuyla ilk karşılaşması kitle iletişim araçları aracılığıyla ya da medyada yayınlanan sağlık haberlerini tartışan diğer kişilerle konuşurken gerçekleşmektedir” (Фролова, 2014) ifadelerinin medya sağlık okuryazarlığı kavramının oluşumunda belirleyici bir rol oynadığını inkâr edilemez. Medya okuryazarlığı ile sağlık okuryazarlığı keştiği en önemli noktaları ortaya koyabilmek için geleneksel medya sağlık okuryazarlığı boyutunu irdelenmekte fayda bulunmaktadır. İngiliz düşünür Richard Hoggart’un geliştirdiği tanımıyla medya okuryazarlığı kavramı ilgi uyandırmaya başlamıştır. Yazılı ve görsel formatlardaki mesajları değerlendirme ve çözümlenme yeteneği olarak tanımlanabilen medya okuryazarlığı, 1970’li yıllardan itibaren kitle iletişim araçlarının bireylerin gündelik yaşamında daha fazla yer almasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Dolayısıyla medya ile olan ilişkilerinde bireylerin aktif bir rol almasına neden olmuştur (Büyükbaykal, 2018: 30). Sağlık okuryazarlığı terimi ilk kez 1974 yılında Scott K. Simonds tarafından

“Health Education as Social Policy” adlı kitapta kullanılmıştır. 1990’li yıllarda sağlık okuryazarlığı kavramı insan sağlığı üzerine etkisinin büyük olacağı düşüncesi ile yeniden tanımlanmaya ve tartışılmaya başlanmıştır; 2000’li yıllarda konuya ilişkin araştırma ve uygulamalar uluslararası kuruluşların da gündemine alınmıştır (Özkan, 2017). Yukarıdaki zaman çizelgesinde de gözlendiği gibi yirminci yüzyılda yaşanan sosyal değişimler, tıp teknolojisindeki gelişmeler ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, bireylerin sağlık ve sağlıklı yaşam algısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Yirminci yüzyılda tıp alanında yaşanan önemli gelişmelerle yeni ve etkin tedavi yöntemleri ortaya çıkmış, tedavinin yanı sıra hastalıklardan korunma programları da önem kazanmıştır. Ayrıca, yirminci yüzyılda enfeksiyon hastalıklarının yerini kronik hastalıkların almasıyla birlikte, sağlıklı bir yaşamın devam ettirilmesinde sağlık hizmeti sunanlar ve sağlık merkezleri kadar, bireyler ve aileleri de önem kazanmıştır (Sezgin, 2013: 76). Bu hedefin gerçekleştirilmesinde medyanın rolü yadsınamaz. 1970’li yıllarda güçlü etkilere dönüş yapan medya, 1980 sonrasında küreselleşme sürecine girerken önemli bir rol üstlenmiş ve küreselleşmenin oluşumunda itici bir güç oluşturmuştur. Özellikle 1990’larla beraber medya ortamında yaşanan dönüşüm, geleneksel kitle iletişim araçlarının ekonomi politığının belirgin bir biçimde farklılaşmasını getirir (İlgaz Büyükbaykal, 2018: 22). Bu gelişmeler neticesinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı yıllar sonra ilişkiselliğini kanıtlanacak bir olgu haline gelmiştir. Medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı süreçleri “geleneksel” olarak adlandırılan bu dönemde ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Yapılan bu çalışmada bu süreçlerin ele alınması, farklılıklarının ortaya konulmasının ötesinde ülkelerarası kıyaslanabilirlik ve medya sağlık okuryazarlığının küresel boyutuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Modeli

2.1.1. ABD Sağlık Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Amerika Birleşik Devletleri’nde sağlık okuryazarlığı üzerine tartışmaların odak noktası okuryazarlık olgusu olmuştur. Bu nedenle, bu coğrafyada geleneksel olarak adlandırılan dönemde okuryazarlığın durumu, tanımı ve ölçülmesinin evriminin tarihsel açıdan değerlendirilmesi önemlidir. ABD tarihinde, okuryazarlığın tanımları ve ölçümü: İç Savaş’tan önce, bireyin adını X ile işaretlemek yerine, yasal bir belgede imzalama yeteneği okuryazarlığının bir göstergesiydi. 1800’lü yılların ortalarından 1930’ların ortalarına kadar, ABD Nüfus Sayım Bürosu bireylere (başlangıçta beyaz erkeklere) herhangi bir dilde okuma yazma bilip bilmediklerini sordu, buna göre, nüfusun %20’si 1870’lerde okuma yazma bilmiyordu, ancak bir yüzyıl sonra (1979) yetişkinlerin sadece % 0,6’sı okuma yazma bilmediklerini beyan etti. Hatalı bir şekilde ölçülmesine rağmen, bu eğilim ABD’de tam cehaletin az rastlandığını gösterdi (Berkman vd., 2010). Gerçek anlamda ABD nüfusunun sağlık durumunu ve okuryazarlık seviyesini ölçen ve değerlendiren çalışmalar, ulusal düzeyde 1993 ve 2003 yıllarında yapılmıştır. 1993 tarihli Ulusal Yetişkin Okuryazarlığı Anketi (NALS)’ne göre 90 milyon Amerikalının yeterli okuryazarlık becerisine sahip olmadığı medyada geniş ilgi gördü (Berkman, Davis, McCormack, 2010). Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi tarafından 1993’te

yayınlandığı bir raporda, eğitim düzeyi ve mortalite arasında ters bir ilişki kaydedildiği ortaya konulmuştur. 1990'lı yıllarda 25-44 yaşındaki erkekler ve kadınlar arasında ölüm oranları, lise eğitimi alanlarda, üniversite mezunlarına göre üç kat daha fazla kaydedilmiştir. 45-64 yaş arası erkekler ve kadınlar için ölüm oranları ise, liseyi bitirmeyenlerde, üniversite mezunlara göre iki kat daha fazla kaydedilmiştir (National Center for Health Statistics, 1993: 2). 2003 yılında gerçekleşen Ulusal Yetişkin Okuryazarlığının Değerlendirilmesi (NAAL)'nin odak noktası, halkın sağlık okuryazarlığı düzeyinin ölçülmesi idi. Anketin sonuçları, ABD'li yetişkinlerin sadece yüzde 12'sinin sağlık okuryazarlığının yeterli, yetişkinlerin üçte birinden fazlasının-77 milyon- temel sağlık okuryazarlığına sahip olduğunu (ODPHP, 2003) göstermiştir. Bu rakamlar, düşük okuryazarlık, nüfusun sağlık durumu ve sağlık sonuçları arasında nedensel bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Mortalite rakamları ve kanser vakalarının artış gösterdiği bir dönemde sağlık okuryazarlığı kavramının tanımlanması esastır. 1974'te başlayan bu süreç, 1990'lı yıllarda hızlanmaya başlamıştır. İlk tanımlama, 1995'te Ulusal Sağlık Üzerine Eğitim Standartları Ortak Komite'si tarafından geliştirilmiştir. Bu tanımlamaya göre sağlık okuryazarlığı, "bireylerin temel sağlık bilgilerini elde edebilme, yorumlayabilme, anlayabilme ve bu bilgileri ve hizmetleri, sağlıklarını geliştirme yolunda kullanma kapasitesidir" (Sørensen, 2019: 7). Amerikan Tıp Derneği, 2000'lere doğru, sağlık okuryazarlığını, "sağlık ortamında çalışmak için gereken temel okuma ve sayısal görevleri yerine getirme becerisi de dâhil olmak üzere beceriler takımının yıldızı" olarak tanımlamıştır (Institute of Medicine, 2004: 36). Amerikalı bilim insanların açıkladıklarından da kolayca anlaşıldığı gibi; daha çok geleneksel yaklaşımlar yansıtan bu tanımlamalar, sağlık okuryazarlığını "tek taraflı" olarak göstermektedir. İlerleyen zamanlarda İnternetin etkisiyle hızla gelişen bilgisayar ve haberleşme dünyasındaki telgraf, telefon ve radyo icadı ile bu hizmetler entegre hale getirilmiştir. Sağlık çalışanları ve sağlık hizmetlerinden yararlananların, bu şartlarda karşılaştığı yeni durumları ortaya konularak, sağlık okuryazarlığının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.

2.1.2. ABD Medya Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Amerika Birleşik Devletleri'nde medya okuryazarlığı olgusunun geçmişi 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Medya okuryazarlığı keşfeden vizyoner öğretmen ve Marshall McLuhan'ın arkadaşı olan John Calkin (1928-1993)'dir. Calkin, ABD'de okullarda açık medya eğitimi müfredatı başlatan ilk eğitimcilerden biriydi. 1969 yılında Medya Anlayış Merkezi'ni kurdu. Merkezin misyonu öğretmenlere yazılı, tiyatro ve sinema, televizyon gibi yeni elektronik formlar dâhil olmak üzere tüm medya türlerini nasıl anlayacaklarını öğretmekti. Medyayı anlamak Merkez'in tek amacıydı ve bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nde bu özel amacı olan ilk organizasyondur (Moody, 1960). 1930'ların başlarından 1960'ların başlarına kadar süren "ilk ve en uzun evre"yi (Kubey, 1998: 6) Len Masterman (1997), "aşılama" olarak adlandırmıştır. Antropolog Edmund Carpenter'ın ABD medya okuryazarlığında çığır açacak "Yeni kitle iletişim araçları - film, radyo, TV - yeni diller, dilbilgileri henüz bilinmiyor." sözleri sonrası dönemlerde yapılan tüm çalışmalar için mihenk taşı olmuştur. Medya okuryazarlığına hız verildiği 1965-1975 döneminde ilkökulda ilk TV Prodüksiyon Stüdyosu

açılmasıyla belki de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en eski belgelenmiş medya okuryazarlığı programı yaratılmıştı (Moody, 1960). Sonraki yıllarda televizyon ve medyanın artan etkisiyle karşı karşıya kalan Amerikan aileler için Televizyon Farkındalığı Eğitimi (1977), Televizyon Okuryazarlığı: Eleştirel Televizyon İzleme Becerileri (1979) gibi programlar oluşturulmuştur ve yayınlanmıştır. Reklam, haberler, çocukların medyayı kullanması ve basmakalıp, şiddet ve cinsellik gibi konularla ilgili tartışma/eylem odaklı bölümler, (çoğu medya eğitimi ve konularında liderlik sağlamaya devam eden yazarlar tarafından yazılmıştır – George Gerbner, Bob Keeshan, Aime Dorr, Nicholas Johnson, Elizabeth Thoman, Yargıç David Bazelon ve diğerleri), ilk kapsamlı ABD’de yayınlanan televizyon elbette günümüzün medya okuryazarlığı hareketinin etkili bir “öncüsü”dür (Logan ve Price, 1977). Bu hareketin kurucuları arasında yer alan Ben Logan ve Nelson Price, Amerikan toplumun hayatında önemli bir yer kazanmaya başlayan televizyon hakkındaki bilgi daha yaygın bir hal alması gerektiği kanaatindeydi. Amerikalıların televizyon okuryazarlığı gereksinimini dile getirilirken “Buna hazırlıklı değiliz. Çok azımız bu olağanüstü iletişim ortamını nasıl kullanacağımız konusunda planlar yapabiliriz. Yirmi yıldan biraz daha uzun bir süre sonra, televizyon bir yenilik olmaktan çıkıp son derece yaygın kullanıma dönüştü. Amerikan hanelerinin yüzde doksan sekizi çalışma grubuna sahip. Neredeyse yarısında birden fazla televizyon var. Ortalama bir ev, günde 6 saat, yılda 2200 saatten fazla TV ekranında aydınlatılıyor.” olarak ifade edilmiştir (Logan ve Price, 1977).

1980’li yıllarda televizyon okuryazarlığı eğitimi hakkında daha önemli araştırma literatürü ortaya çıkmaya başlamıştır. “Media&Values Journal” buna iyi bir örnektir. Dergi, 1977-1993 yılları arasında Amerikan toplumunda medya kültürünün etkisini arttırarak ve medya okuryazarlığı dersleri için önemli bir kaynak olmuştur. Bu derginin kurucusu ABD medya okuryazarlığı alanında öncü bir lider olan Elizabeth Thoman, iletişim teknolojilerindeki yaşanan devrimde eğitimin ve bilginin önemini değerlendirebilmek için iletişim kuramcılarında David Berlo’nun sözlerine değindi: “Örgün eğitim olarak adlandırdığımız şeylerin çoğu, ihtiyaç duyabileceğimiz tüm bilgileri insan aklına basmayı amaçlamıştır. Eğitim bilgi depolamaya yöneliktir. Bugün bu, ne mümkün ne de gerekli. Aksine, insanoğluna teknoloji ile depolanan bilgilerin nasıl işleneceği öğretilmelidir. Eğitim, veri birikimi yerine, verilerin ele alınmasına yönelik olmalıdır.” (Thoman, 1977). 1980’lerden itibaren bireyler aynı zamanda medyanın tüketicisi ve oluşturucusu olarak görülmeye başlanan ‘geçiş dönemi’ medya okuryazarlığı eğitimi açısından özgün bir gelişim çizgisi izlemiştir (Untila Kaplan, 2019: 1). Ancak bu geçiş dönemi sancılı olduğu düşünülmektedir. L.J. Skaggs ve Mary C. Skaggs Vakfı’nın 1988 Yıllık Raporuna göre, ABD’yi Avrupa ülkelerle kıyaslayınca “Birleşik Devletler medya farkındalığı eğitimi ve okuryazarlığı konularında üzücü bir şekilde bu ülkelerin gerisinde kalıyor. İlk, orta ve kolej düzeyinde medya çalışmaları konusunda ulusal bir program veya müfredat yok” (Lederer, 1988). On sene sonra İngilizce konuşulan birçok ülkenin medya eğitimindeki engellerin analizini yapan Robert Kubey, Amerika için çarpıcı bir sonuca varmıştır: “Keşfedilen birçok faktör arasında, ABD’nin büyük fiziksel boyutu, yüksek oranda heterojen nüfusu, federal hükümetin merkezi eğitim veya yayın politikası yapma direnci, ABD’nin ithal ettiğinden çok daha fazla medya

ürünü ihracatı ve uzun süredir devam eden popüler sanatları ciddiye alma konusundaki isteksizliği yer almaktadır” (Kubey, 1998: 1). 2000'lere doğru giden ABD, medya okuryazarlığı hareketinin durumunu gözden geçirip, medya eğitimini daha iyi boyutlara taşımak için ulusal çapta konferanslar düzenlenmiştir. 1998 yılında Kathleen Tyner tarafından kaleme alınan *Dijital Dünyadaki Okuryazarlık* kitabının yayınlanmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde on yıllarca gündemde yer alan medya okuryazarlığının geleneksel dönemin son günleri değerlendirilip, geleceğe dair bir vizyon da verilmiştir.

2.2. Avrupa Birliği Ülkeleri (AB) Modeli

2.2.1. Fransa Sağlık Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Fransa'da sağlık okuryazarlığına dair ilk bilgiler çok eski zamanlara dayanmaktadır. XVIII yüzyılın son yıllarında işçilerin kötüleşen çalışma koşulları, meslek hastalıklarına karşı, halkın önlem alınması hareketinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu hareketi inceleyen Thomas Le Roux, “Santé et Souffrance au travail: une nouvelle préoccupation à la fin du XVIIIe siècle?” adlı makalesinde halkın sağlık sorunlarını dile getirilmesinde yazılı basının önemine değinmiştir: “İlgi, işçi sınıfı ve zanaatkar durum tartışmasının genişletilmesinde, *Journal de Paris*'in sütunlarında veya büyük tirajlı diğer yayınlarda yatmaktadır. Aslında, Eski Rejimin son yirmi yılı emekçiler için sağlık sorununun ortaya çıkmasına damgasını vurdu. Zanaatkarlar ve işçiler kötü çalışma koşulları hakkında bir vizyona sahip olmaya başladılar” (Le Roux, 2009: 17). Le Roux, 1773-1779 yılları arasında yayınlanan *Gazette de Santé*'nin 1776 Mart sayısına atıfta bulunmasıyla birlikte, Fransa'nın sağlık okuryazarlığı gelişimi için önem taşıyan “İşçiler atölyelere gitmelisiniz, işin ve ekonominin mükemmelliğine zarar vermeden çoğu sanatta, sağlığın korunmasının ne kadar zor olduğunu hissetmelisiniz,” (Le Roux, 2009: 17) çağrısının önemini vurgulamaktadır. Bütün bu gelişmelerin ardından 1902 yılında halk sağlığı kavramı ortaya çıkmasıyla birlikte ülkede halk sağlığına yönelik faaliyetlerine yoğun ilgi gösterilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında uluslararası üne sahip Fransız profesör Robert Debré ile ekonomist Alfred Sauvy, Direnç Tıp Komitesi ve Ulusal Doktorlar Komitesi'ne sağlık okuryazarlığına ilişkin “Medeciné, Santé Publique, Population” isimli raporlar sunmuşlardır. Raporlarda yer alan bilgiler, dönemin çözümü aciliyet gerektiren sorunlarından biri olan doktor-hasta ilişkisine işaret etmektedir: “Bu alanda diğerlerinden çok daha fazla, Fransızlar arasında eşitlik kutsaldır ve eşitlendirme üst seviyelerden başlanmalıdır. Bunu başarmak için iki hedefe ulaşılmalıdır: Birincisi; Her aile grubunun bir doktoru olmalıdır ve bu doktor iyi bir eğitim almış, öğrenmeye devam eden, iyi maaş alan ve fazla çalıştırılmamış bir doktor olmalıdır. İkincisi; Her Fransızın tıbbin gelişiminden faydalanmasını sağlamak için koruyucu hekimlik, tıbbi ve bakıma dayalı, tanı ve tedavi sağlık merkezleri gibi sağlık düzenlemelerinde toplum tarafından genel bir çaba sarf edilmesi gerekmektedir” (Picard ve Viet, 2019). Bu amaca yönelik halka hijyenik propaganda temalı filmler izletiliyordu. Frédéric Zarch'a göre, bu filmler savaş sonrası toplum hakkında sağlık kavramları kadar bilgi sağlar. Yeni tüketim uygulamaları derin kültürel değişimleri müjdelese bile, ailenin çalıştığı ve elbette kadının evin koruyucusu olduğu, yemek pişirme ve diğer ev işleri ile sınırlı muhafazakar bir vizyonu keşfedilmektedir (Verney-Carron, 2002). Sağlık

kavramlarla ilgili değişiklikleri dünyada olduğu gibi Fransa'da da 1980'li yıllarında kendini göstermeye başlamıştır. 21 Kasım 1986 tarihli Ottawa Sözleşmesi'nde yer alan geliştirilmiş sağlığın tanımıyla birlikte Fransız okullarında *sağlık eğitimi* (*l'éducation à la santé*) olarak adlandırılan yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Sağlık eğitimi ve eğitim ile ilgili oryantasyon (10 Temmuz 1989) öğrenciyi, eğitim sisteminin merkezinde, sağlık eğitimini ise, eğitim topluluğunun gündeminin ilk sırasına yerleştirmiştir (Nourrisson ve Parayre, 2012: 88). Yeni hedef öğrencinin, sağlık problemlerine kendi çözümlerini getirmesi ve sağlık eğitimi kapsamında öğrendiği gerçekler hakkında tam bilgi sahibi olmasıyla kendi seçimini yapması, başkalarına ve çevresine karşı sorumlu davranmasını sunmaktadır (Broussouloux ve Houzelle-Marchal, 2006: 106). Fransız öğrencilerin sağlık okuryazarlığı profilinde yer alan bu beceriler, 1990'lı yıllarında hızlı gelişen medyada, doğru ve güvenli sağlık enformasyonu bulmasında yardımcı olacaktır.

2.2.2. Fransa Medya Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Medya Okuryazarlığı kavramı Avrupa Birliği ülkelerin gündemine ancak 2000'li yıllarda girebildi. Medya okuryazarlığı eğitimine ise 1930'lu yıllarda başlanmıştır. Kitle iletişim araçlarını konu alan eğitim-öğretim programlarıyla, bu araçları kullanan programların birbirleriyle karıştırılmaması temel alınmıştır. Medya Eğitimi, Medya Okuryazarlığı, Medya Pedagojisi, Medya Alfabetesi, Eleştirel Medya Okuryazarlığı gibi değişik adlarla, farklı ülkelerde uygulanmaya başlanan programlar giderek pek çok ülkede yaygınlaşmıştır (Sezer ve Yılmaz Sert, 2019: 72). Fransa'da medya okuryazarlığı eğitim programları Eğitim Bakanlığı ile medya kurumları arasındaki işbirliği sonucu, "Eğitimde İletişim Araçları Arasında Bağlantı Merkezi" kurulmuş ve medya eğitimi uygulaması başlatılmıştır. Okul öncesinden orta okulların son sınıflarına kadar, çeşitli aşamalarda okutulan ders için, medya kurumlarının büyük desteği vardır" (Sezer ve Yılmaz Sert, 2019: 73). Ülkemizde medya okuryazarlığı alanında yazdığı kitaplarıyla tanınan Prof. Dr. Nurdan Öncel Taşkıran, Fransa'nın medya okuryazarlığı profilini çizerken, bu ülkede medya okuryazarlığı, temel eğitimi ve daha sonraki öğretmen eğitiminin oluşturma durumunu açıklamaktadır. Öncel Taşkıran'a göre, Fransız medya okuryazarlığı hem teknik hem de eleştirel farkındalık içermektedir. "Öğrencilerin medya eğitimi almış olmalarının verdiği yetkeyle yargı yeteneği, eleştirel bakışları olmalı; toplumdaki yerlerinin ve etkilerinin farkında olmalı" (Öncel Taşkıran, 2012: 235). Fransa'da 2006 yılına kadar medya eğitimi ve medya okuryazarlığı müfredat programında kültürel bir etkinlik ve müfredatlararası bir konu olarak görüldü. Varlığı geçmişte, geniş ölçüde 1982'de oluşturulan, yenilikçi öğretmenlerin iradesine dayanan ve başlarda daha çok basınla ilintili olan CLEMI (Eğitim ve Bilgi İrtibat Medya Merkezi) idi (Öncel Taşkıran, 2012: 234-235). Fransa'da ebeveynler ve öğretmenler için düzenli medya okuryazarlığı eğitimleri ve güncel kaynaklar mevcuttur. Ulusal düzeyde faaliyet gösteren merkezlerin yanı sıra medya okuryazarlığı alanıyla ilgili uluslararası başvuru kaynaklığı ve liderliği olan merkezler bulunmaktadır.

2.2.3. Romanya Sağlık Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Romanya’da 1990 yılına kadar sağlık okuryazarlığı ifade edebilmek için “sağlık eğitimi” ve “sağlık teşviki ve geliştirilmesi” terimleri önceleyen “hijyen eğitimi” kavramı kabul görmüştür. Sağlık Bakanlığı bünyesinde Hijyen Eğitimi Ofisi (1948) ve Hijyen Eğitimi Merkezi (1951) örgütlenmesiyle birlikte hijyen faaliyetleri planlayan, koordine ve kontrol eden uzmanlaşmış 40 birimden oluşan bir ağa kurulmuştur. Bu olay, Romanya’yı devlet düzeyinde sağlık eğitim sistemine sahip ilk ülkelerden biri yaptı (Popa, 2006: 3). Bununla birlikte, sağlıktaki hijyen yaklaşımı tek taraflı bir karaktere sahipti çünkü hijyen eğitimi sadece sağlık uzmanlara hitap etmiştir. 1990’larda Romanya’da 1986 tarihli Ottawa Sözleşmesi prensiplerinin yaygınlaşmasıyla ülkede halk sağlığı politikalarının hazırlanması ve bunun için uygun bir ortam yaratılması, topluluk eyleminin yaygınlaştırılması, bireysel becerilerin geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerinin yeniden yönlendirilmesi ve sosyalleştirilmesi yeni bir ivme kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmalar, Romenleri dünya çapında sağlık eğitimi olarak bilinen yeni bir eğitim şekli ile tanıştırdı. Romanya’nın geleneksel toplumunda aktarılan bir diğer kavram “sağlık teşviki ve geliştirilmesi” olmuştur. Ottawa Sözleşmesi’nde yer alan ve “insanların kendi sağlık kontrolünü artırma ve iyileştirme süreci” (WHO Health Promotion Glossary, 1988: 1) olarak tanınan bu kavram, Romen halkına da 21. yüzyılın şafağında yeni becerileri kazandırılmasında zemin hazırlamıştır.

2.2.4. Romanya Medya Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Romanya’da medya okuryazarlık olgusunun anlamak için bu sürecin bileşenlerini irdelemek ve tanımlamak gerekmektedir. Özellikle okuryazarlığın anlamlandırıldığı ortamlarda okur-metin-yazar kavramlarının genel tanımına bakmakta ve bu coğrafyadaki medya okuryazarları hangi özelliklerine sahip olduklarını görmekte yarar vardır. Romanya’da “okuryazarlık” terimi ilk defa 1930 tarihli Romanya Genel Nüfus Sayımı’nda kullanılmıştır (Institutul Național de Statistică, 2018: 71). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlatılan nüfus okuryazarlığı kampanyası 1966 yılında başarıyla tamamlanmıştır. Romanya Ulusal İstatistik Enstitüsü’ne göre, 1930 yılında okuryazar oranı %61,8 iken, 1948 yılında bu rakam %76,9’a yükselmiştir. 1956’da nüfusun okuryazarlık oranı %89,9 kaydedilmiştir (Institutul Național de Statistică, 2018: 72). Sovyet döneminde gerçekleşen kitle okuryazarlığı kampanyalarıyla bu artış devam etmiştir. Romanya’da okuryazarlık başlangıç sürecini değerlendiren Mircea Vasilescu, “Idea de Europa în discursul public postcomunist. Cazul intelectualilor români” (Komünizm Sonrası Halk Söyleminde Avrupa Fikri. Romen Entellektüellerin Örneği) isimli makalesinde cehaletin hâla yaygın olduğu bir dönemde basının Romanya toplumunun modernizasyonunda belirleyici bir faktör olduğunu yazmıştır. Ona göre, bilgiye erişim sağlamak ve tam anlamıyla bir kamuoyu oluşturmak için radio aparatları henüz her evde mevcut değildi. Kitle okuryazarlığı ancak komünizmin ilk yıllarında sona erecek ve daha sonra radyoya (popüler olarak “hoparlör” olarak adlandırılan “radyo sistemi” dâhil) genel erişim sağlanacaktır. Nüfusun çoğunluğu propaganda sisteminin bir parçası haline geldiğinde, kitle iletişim araçlarına erişilmeye başlanmıştır (Vasilescu, 2018). Anlaşıldığı gibi, Romanya, diğer

ülkelerden farklı olarak, nüfusun daha başlangıçta bir bilgilendirme aracı olarak ortaya çıkan medya kanalları tarafından manipüle edilmiştir. Bu durum pek önemsenmemesine rağmen, Romanya toplumunun gelişmesinde çok önemli bir yer almaktadır. İnsanlar eleştirel ruhlarını geliştirmeden, enformasyon ve medya kanalları kavramları ayırt edilemez bir şekilde öğrenmişlerdir (Cenan, 2018). 1990 yılına kadar radyo ve televizyon propaganda anlamına geliyordu. Bu tarihten sonra, bağımsız kanalların açılmasıyla Romanya’da bir “özgürlük patlaması” yaşanmıştır. Vatandaşların bu iletişim biçimine olan ilgisi olağanüstüydü. Rakamlar, televizyona olan talebin arttığını, aynı zamanda artan sayıda tüketicinin varlığını da doğruladığını gösteriyordu. Böylece, 1965 yılında, kamu televizyon hizmetine abone olanların sayısı 500.000’e, 1970’de 1,5 milyona ulaştı. Televizyona olan ilginin arttığına dair bir başka kanıt, ikinci televizyon programının ortaya çıkmasıydı. Böylece 1980 yılında bu program saatlerinin sayısı 100’e çıkmıştır. (Enciclopedia României).

2.3. Rusya Modeli

2.3.1. Rusya Sağlık Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

20. yüzyılın ikinci yarısında, ölümün ana nedenlerinde temel bir değişiklik kaydedilmişti; Kronik bulaşıcı olmayan hastalıklar ön plana çıktı. Bütün dünyada olduğu gibi Rusya’da da diyabet, onkolojik, kronik bronkopulmoner ve dolaşım sistemi hastalıkları yüksek ölüm oranına sahiptir. Rusya’da bulaşıcı olmayan hastalıklar tüm yetişkin ölümlerinin %75’ini oluşturmaktadır. Sadece bu hastalıklardan kaynaklanan ekonomik zarar yılda yaklaşık 1 trilyon ruble civarındadır (Бойцов vd., 2013: 4). Önleyici tedbirlerin yetersiz gelişimi bu durumun ana nedenlerinin arasında sayılmaktadır. Ancak, 20. yüzyıl Rusya’sında genel okuryazarlık sağlık okuryazarlığı ile yakından ilişkiliydi. Sağlık okuryazarlığı eksikliği, hastalık ve ölüme karşı mücadelede ciddi bir engeldi (Вишневецкий, 2006: 261). Belirtmelidir ki, 1917 Devrim sonrasında halkın okuryazarlık seviyesi çok düşüktü. Bazı bölgelerde okuryazarlık oranı yüzde 23’ken, merkezde bu oran yüzde 50’ye ulaştı. 1920-1925 yılları arasında başlatılan cehaleti ortadan kaldırma kampanyası halkın okuma yazma seviyesi önemli ölçüde artmasına sebep olmuştur. Ülkede uygulanan devlet pilot eğitim sistemi, Batı’dan alınan eğitim teknolojileri, biçimleri ve öğretim yöntemleri (1920), ülke genelinde yürütülen zorunlu birincil eğitim (1930), tüm ilkökul mezunlarının orta eğitime zorunlu geçiş (1949) yüksek mesleki eğitimin rolü belirgin şekilde artmıştır. Rusya İstatistik Yıllığı’na göre, 1926 yılında 9-49 yaş arasındaki insanların okuryazarlığı seviyesi yüzde 60,9’iken, 1939 yılında bu oran yüzde 89,7’ye ulaştı. 1959’da %98,5, 1970’te %99,7, 1979 ve 1989 yıllarında ise halkın okuryazarlık seviyesi %99,8 olarak kaydedilmiştir. Bu veriler Rus vatandaşların eğitim seviyesindeki artışına işaret etmektedir (Ефимова ve Долгих, 2016: 82). Rusya’da halkın genel okuryazarlık seviyesini artırma çalışmalarının yanı sıra sağlık okuryazarlığına yönelik önemli adımlar atılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında halk sağlığı ile ilgili bilim ve akademik disiplinin temelleri atıldıktan sonra 1922’de Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde profesör Nikolay Semaşko’nun inisiyatifiyle ilk Sosyal Hijyen Departmanı kurulmuştu. Semaşko’ya göre, “Sosyal hijyen sağlık konularını bireysel değil, toplumsal bir bakış açısıyla inceliyor. Aynı zamanda da nüfusun sağlığını korumaya ve iyileştirmeye yönelik

sosyal olayları da özetliyor” (Большая Медицинская Энциклопедия). 90’lı yıllarda sosyalist düzeninden demokratik-kapitalist düzene geçiş yapan Rusya’nın sağlık sisteminde başlangıçta nüfusun sağlığını iyi şekilde etkilemeyen güçlü dönüşümler yaşanmıştır. Finansal destek önemli ölçüde azalmış ve bu durum sağlık hizmetlerinin nüfusun tüm kesimlerine ulaşmasına engel olmuştur. Aynı zamanda devlet kurumlarının etkisini ve desteğini azaldıkça, nüfusun çoğunluğunun yaşam kalitesi ve temel sağlık göstergeleri olumsuz yönde etkilemiştir (Иванов vd., 2014: 68). İncelenen dönem için Rus halkının sağlık okuryazarlığı seviyesini ortaya koyan çalışmalar bulunmamaktadır. Bu nedenle 21.yüzyılın geçiş sürecinde Rusların tatmin edici olmayan bir sağlık okuryazarlığı seviyesine sahip olduklarına tahmin edilebilmektedir.

2.3.2. Rusya Medya Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Rusya’da medya okuryazarlığı ifade edebilmek için *medya ve bilgi okuryazarlığı* terimi kullanılmaktadır. UNESCO tarafından önerilen ve Rus literatüründe kabul gören bu kavram, vazgeçilmez birçok alt terimden oluşmaktadır. *Medya okuryazarlığı* özelliklerini en iyi şekilde ifade eden terimleri arasında görsel-ışitsel okuryazarlık, görsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, ekran kültürü, video kültürü, film ve video kültürü, görsel kültürü, fotoğraf kültürü, medya kültürü, medya yeterliliği yer almaktadır. *Bilgi okuryazarlığı* açıklayan terimleri ise, okuma kültürü, bibliyografik kültürü, kütüphane, bibliyografik ve bilgi bilgisinin tanıtımı, bilgisayar okuryazarlığı, bilgi kültürü, bireysel bilgi kültürü, insan bilgi kültürüne dayanmaktadır. Birçok Rus araştırmacı, günün şartlarında iyi bir medya okuryazarı olabilmesi için medya ve bilgi okuryazarlığı kavramının içinde yer alan bileşenleri vazgeçilmez olduğu düşünmektedirler. Örneğin, görsel okuryazarlık gelişimi, fotoğraf kültürü, görsel-ışitsel okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı fotoğraf, video çekimi tekniklerinin, sinema ve sanatının, gazetecilik ve medya pedagojisinin incelenmesini desteklenmeden imkânsızdır. Bununla birlikte, her iki yön de ayrılmaz bir şekilde kişisel bilgisayar ve bilgisayar teknolojisi ile bağlantılıdır (Гендина, 2013). Rusya’da medya ve bilgi okuryazarlığı kavramının gelişimini aşağıdaki tabloda özetlemek mümkündür:

Tablo 1: Rusya’da Medya ve Bilgi Okuryazarlığı

Bilgi Okuryazarlığı	Medya Okuryazarlığı
Genel Eğitim	
<ul style="list-style-type: none"> • 1985: 9. ve 10. Sınıflar için “Bilişim ve Bilgisayar Mühendisliği Temelleri” dersinin açılması; • 1993: “Bilişim ve Bilgisayar Mühendisliği Temelleri” dersinin, “Bilişim” olarak yeniden adlandırılması; 	<ul style="list-style-type: none"> • 1920’li yıllarda medya eğitiminin temellerinin ortaya atılması: Film eğitiminin gelişimi, çocuk ve genç gazetecilik yaratıcılığı; • 1960’li yıllarda okullarda isteğe bağlı “Sinema Sanatının

<ul style="list-style-type: none">• 2004: “Bilişim” dersinin “Bilişim ve Bilişim Teknolojileri” olarak yeniden adlandırılması;• 2009 yılında “Bilişim ve Bilişim Teknolojileri” dersinin giriş ve final sınavlarının açılması.	<p>Temelleri” dersini açma denemeleri;</p> <ul style="list-style-type: none">• 1980’li yıllarda “Görsel-İşitsel Kültürün Temelleri” dersini açma denemeleri;• 1990’lı yıllarda medya eğitiminin, çocukların ek eğitimi sisteminde yer alması (film ve video kulüpleri);
İhtisas Ortaokulları	
<ul style="list-style-type: none">• 1985-1986: “Bilgisayar Mühendisliği Temelleri” dersinin zorunlu olarak açılması;• 1995: “Matematik ve Bilişim” dersinin zorunlu olarak açılması;• 2002: “Bilişim” ve “Mesleki Faaliyetlerde Bilgi Teknolojileri” dersinin zorunlu olarak açılması.	Seçmeli “Medya Eğitimi” Dersi
Yükseköğretim Kurumları	
<ul style="list-style-type: none">• 1974: Kaynakça ve bilgisayar biliminin temellerini içeren “Uzmanlığa Giriş” dersinin zorunlu olarak açılması;• 1991: “Bilişim Temelleri” dersinin zorunlu olarak açılması;• 1994: “Bilişim” dersinin zorunlu olarak açılması;• 2011: “Bilişim ve Bilişim Teknolojileri” dersinin zorunlu olarak lisans ve yüksek lisans eğitiminde işlenmesi;• 1990: “Bireysel Bilgi Kültürünün Temelleri”, “Bilgi Kültürü”, “Uzmanın Bilgi Kültürü” seçmeli derslerinin açılması.	<ul style="list-style-type: none">• 2002: Öğretmen eğitimi uzmanlıkları çerçevesinde “Medya Eğitimi” uzmanlığının tanıtılması;• 2012: “M.A. Şolohov” Moskova Devlet Üniversitesi Gazetecilik ve Medya Eğitimi Bölümü’nde “Medya Eğitimi” yüksek lisans programının açılması. İhtisas: Yüksek Lisans Derecesi

Kaynak: Гендина Н.И. (2013). “Информационная и медиаграмотность в России: результаты исследования, выполненного по заказу ЮНЕСКО”, Международный Журнал Медиа. Информация. Коммуникация, 9, <http://mic.org.ru/new/218-informatsionnaya-i-mediagramotnost-v-rossii-rezultaty-issledovaniya-vypolnennogo-po-zakazu-yunesko>

Medya eğitimi veya daha doğrusu medya kültürü, sanayi sonrası toplumdan bilgi ve iletişim toplumuna geçiş sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Цымбаленко, 2012). Bu süreçte insanların geleneksel becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra okuma, yazma, sayma, konuşma, aynı zamanda medyanın dilini anlama, bulma, kullanma, değerlendirme, iletme, medya mesajları oluşturma becerisinin geliştirme ihtiyacı doğmaktadır. Rusya’da birçok bilim adamı yeni dünyaya uyum sağlanması için bütünlük medya eğitimi uygulanması önermektedir. Bütünlük medya eğitimi fikri, medya bilgilerinin algılanmasını ve işlenmesini öğretmek, eleştirel düşüncenin geliştirmek ve medya teknolojilerinin keşfetmek için hedefler belirlemektedir (Гудилина, 2016). Belirlenen amaçlar doğrultusunda ülkede halk arasında medya okuryazarlığı geliştirmek amacıyla Film Eğitimi ve Medya Pedagojisi Derneği kurulmuştur. Medya eğitiminin kapsamına katkıları açısından en verimli süreli yayınlar arasında “Медиаобразование” (Medya Eğitimi), “Образование. Медиа. Общество: Пространство сотрудничества” (Eğitim. Medya. Toplum: İşbirliği Alanı), “Медиаотека и Мир” (Medya Kütüphanesi ve Dünya) yer almaktadır. Portal “Информационная грамотность и медиа образование для всех” (Herkes İçin Bilgi Okuryazarlığı ve Medya Eğitimi) <http://mediagram.ru> Rusların medya okuryazarlığı konusunda en iyi bilgilendirme, eğitim ve bilimsel elektronik kaynaklarından biridir. Elektronik dergilerin arasında ise, “Медиаскоп” (<http://www.mediascope.ru/>), “Медиаобразование” (<http://www.mediagram.ru/mediaed/journa/>) ve “Начальная Медиашкола” (İlköğretim Medya Okulu) (<http://www.mediashkola-plus.ru/>) en popüler kaynaklar sayılmaktadır.

2.3.3. Rus Sağlık ve Medya Okuryazarlığı İlişkiseliliği

Rusya’da sağlık ve medya ilişkiseliliği çok eski tarihlere dayanmaktadır. 18. yüzyıl Rusya’sında ortaya çıkan süreli yayınlarda popüler bilim içerikli makalelerde kuduz hayvan ısırıkları olan insanlara yardım etme, bağırsak kurtları ile mücadele etme, temiz iç mekan havasını koruma gibi konular yer alıyordu. Zamanın en popüler gazetelerinden biri olan “Санкт-Петербургские ведомости” (Sankt-Peterburg Haberleri) (1854) ve “Примечания” (Notlar) adlı eklerinde bol miktarda sağlık konulu makale yayınlanmıştır. “Московская медицинская газета” (Moskova Tıbbi Gazetesi) (1858) ve “Русский Врач” (Rus Hekimi) (1880) Rus geleneksel tıp çalışmalarını teşvik eden gazetelerinden en önemlileridir. 1917 Ekim Devrimi’nden sonra kitle sağlık eğitimine geçiş yapılarak, halkın düşük düzeyde olan temel sağlık okuryazarlığı yükseltilmesini amaçlanmıştır. Bu hedefe ulaşmak için 1920’li yıllarda A. B. Molykov adında bir hekim tarafından sözlü (doktorlarla bireysel görüşmeleri), görsel (pankartlar, müzeler, laboratuvar deneyleri), dramatik (sağlık tiyatro gösterileri, sağlık mahkemeleri), yazılı (duvar gazeteleri, süreli yayınları, popüler bilim kitapları) ve kombine propaganda (bilgilendirme) yöntemleri ortaya

konulmuştur. Sağlık konulu en popüler dergileri arasında “Журнал по изучению раннего детского возраста” (Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi) (1922), “Гигиена и здоровье рабочей семьи” (İşçi Ailenin Hijyeni ve Sağlığı) (1924) yer almaktadır. 1920-1930 dönemi için ülkede oldukça yaygın olan bu yöntemlerle halka sağlıkla ilgili bilgileri ulaştırılıyordu. Sovyet sağlık eğitimi organizatörü ve teorisyeni Sofya Nikolayevna Volkonskaya tarafından 1932’te sağlık eğitimi üzerine ilk Sovyet ders kitabı yayınlanmıştır (ФБУЗ Центр Гигиенического Образования Населения, 2019). 1950-1960 dönemin yayınlarında bireysel psikolojik sorunları olarak kabul edilen düşük kültürel düzeyi ve doktorun talimatlarına uymayan itaat etmeyen hastalar sosyal kınamanın ana konularını oluşturmaktadır (Фролова, 2014). Savaş sonrası yıllar, bilimsel araştırmaların derinleşmesi ve genişlemesi ile dikkat çekmektedir. Sovyet bilim adamları sağlık eğitimi teorisinin gelişimi, çevrenin iyileştirilmesi, salgın hastalıkların önlenmesi, annelerin ve çocukların ve çeşitli mesleklerdeki çalışanların sağlığın korunması sorunlarına odaklanmaktadır. Ayrıca, sağlık-egitim afişinin algılanmasının etkililiğini, tematik bir filmin, televizyon programının, serginin insanların hijyen düşüncesi ve davranışları üzerindeki etkisini incelemişlerdir (ФБУЗ Центр Гигиенического Образования Населения: 2019). Sovyet döneminde SSCB Bilimsel ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülen sosyolojik bir araştırmaya göre, sağlıkla ilgili temel bilgi kaynakları arasında kitle iletişim araçları (%63,2), popüler bilim literatürü (%53,3) ve kişilerarası iletişim (%51,9) yer almaktadır (Фролова, 2014).

2.4. Türkiye Modeli

2.4.1. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Sağlık okuryazarlığı, ülkemiz için yeni bir kavramdır; öte yandan, sağlık okuryazarlığı toplu sağlığın önemli bileşenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Önsüz, 2017: 48). Kavram yeni olmasına rağmen, halk sağlığını ilgilendiren süreçler Türkiye’nin sağlık haritasında her zaman var olmuştur. Sağlık-Sen Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Örnek, ülkemizde ilk ve dünyada en kapsamlı sağlık okuryazarlığı araştırmasını tanıttığı bir konferansta “Türkiye’de sağlığın geliştirilmesinde iki temel araç vardır. Bundan önce sadece sağlık politikalarının geliştirilmesiyle ilgili kavramlar konuşuluyordu. Biz bu araştırmadan sonra sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinin de bu anlamda daha sık zikredilmesi gerektiğini düşünüyoruz” (Örnek, 2013: 32) sözleriyle aslında Türkiye’yi okuryazarlık konusunda iki döneme ayırmaktadır. “Okuryazarlık Öncesi” ve “Okuryazarlık Sonrası” adlandırdığımız bu dönemlerde halkın okuryazarlık düzeyi artırılması için bazı çalışmalar yapılmıştır. “Okuryazarlık Öncesi” döneminde Türkiye’deki okuryazarlık çalışmaları 2013 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmanın sonucu ile özetlemek mümkündür: “... aslında Türkiye’de sağlık okuryazarlığı açısından hiçbir şey yapılmadı. T.C. Sağlık Bakanlığı’nın bu alandaki çabaları sağlık okuryazarlığı değil, sağlık eğitimi ve kamuoyu bilinçlendirme programları olarak adlandırılabilir. 1980’lerde, Johns Hopkins Üniversitesi İletişim Programları Merkezi ve Halk Sağlığı Okulu ile birlikte, Türkiye Sağlık Bakanlığı’nın Enter Education’a dayanan aile planlaması için bir kampanya başlattı, oral rehidrasyon tuzlarının kullanımına, önlenebilir bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama ve AIDS’in önlenmesine odaklanan

çabalar izledi. 1990'larda halkın sigara içmek, el yıkamak, gripten korunmak için farkındalık kampanyaları düzenlendi. 2000'li yıllarda, obeziteyi ve fiziksel egzersizin önemini hedefleyen kampanyalar ile birlikte anti-sigara kampanyaları devam etmektedir. Tüm bu kampanyalar televizyonda kısa filmler ve farkındalık noktaları göstererek, broşür ve posterler dağıtarak gerçekleştirildi.” (Pleasant, 2013).

2.4.2. Türkiye Medya Okuryazarlığı Geleneksel Boyutu

Türkiye’de geleneksel medya okuryazarlığı dönemi gazetenin, radyonun ve televizyonun birer eğitim aracı olarak kabul edilmesi ilk kullanım tarihinden itibaren başlar. Muvaffak Uyanık’ın *Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete* adlı kitabı, ülkemizde bu alandaki bilgi ve bilincin tarihinin 1933’ye kadar uzandığını göstermektedir. Uyanık, eserinde, konunun Batı’da nasıl tartışıldığı ve uygulandığını ele alarak Türkiye’de eğitimde yeni bir yöntem önermektedir: Gazeteden bir ders vasıtası olarak eğitim-öğretimde yararlanılması. Daha sonraki on yıllarda Türkiye eğitim sisteminde gazetenin yanı sıra özellikle radyo ve televizyondan eğitim aracı olarak yararlanılması yoluna yaygın olarak gidilmiştir (İnal, 2009: 9). Medya Okuryazarlığı, Türkiye’de radyo ve televizyon yayıncılığı uzun yıllar tek kanallı TRT’nin tekelinde sürdürüldüğünden, 1990’lı yıllarda özel radyo ve televizyonlar yayına geçtikten sonra tartışılmaya başlanmıştır (Sezer ve Yılmaz Sert, 2019: 78). Bu süreçte Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ve TRT katkılarıyla yeni döneme geçiş sağlamak için 2003 yılında İletişim Şurası’nı düzenleyerek hazırlıklarına başlamıştır.

2.4.3. Türk Sağlık ve Medya Okuryazarlığı İlişkiseliliği

Türk okuryazarlıkta sağlık ve medya ilişkiseliliği “Vakayi-i Tıbbiye” ismiyle ilk Türkçe tıp süreli yayınıyla başlamaktadır. 26 Mart 1849 tarihinde yayınlanan ilk sayısında halkın sağlık konularına artan ilgisi ve hekimlerin bilimsel bilgiye ihtiyacı bu gazetenin ortaya çıkış nedenleri arasında yer aldığını açıklanmaktadır: “... Ülkenin her yerinde ilim ve eğitimin aynı derecede ilerlemesi güncel gelişmelerin ve haberlerin daimi surette öğrenilmesine bağlı olup bu ise darülfünun, akademi ve diğer özel mekteplerde verilen çeşitli ilmi bilgilerin, hükümlerin, fenni ve sınaî türlü türlü eserlerin gazete denilen basılı evrakla süreli olarak yayınlanmasına bağlıdır. Paris ve Londra gibi gelişmiş ve ünlü şehirlerin çoğunda türlü türlü gazete evrakının yayınlanmasıyla, az da olsa, ülkenin her yerinin mevcut durumuna ilişkin bilgi sahibi olmaya ilgi artmıştır. Mekteb-i Fünun-u Tıbbiye’nin gösterdiği gelişme yanında, gerek İstanbul’da, gerek Osmanlı ülkesinde ve gerekse Avrupa’da çeşitli hastalıklara dair vukua gelen nadir tıbbi keşifleri ve hızlı tesir eden ve hastalıkları iyileştiren ilaçları haber vermek ve tanıtmak için (Takvimi Vakayi) gibi bir Vakayi-i Tıbbiye dergisinin yayınlanmasının hekimlere ziyadesiyle faydalı olacağı düşünülmüş ve Mektebi Tıbbiyece hastalardan ve başka mevkiilerden toplanan tıbbi bilgiler ile alınması gereken genel sağlık tedbirlerinin çokluğu adeta gazete gibi süreli bir yayın çıkarma gereğini ortaya koymuştur. Bu nedenlerle, bundan böyle Mektebi Tıbbiye

tarafından, tıbbi menfaatler namına dört bazen iki sayfa olarak yapılacak basılı yayın, Hicri ayların birinci gününde yayınlanacaktır.” (Bacanlı ve As, 2018: 25). Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkan ilk süreli yayınlar her şeyden önce sağlık hizmetleri sunanlara hitap ediyorlardı ve bu şekilde hekimlerin sağlık okuryazarlığı düzeyini yükseltmesi amaçlıyorlardı. Türk Tabipleri Birliği Tıp Dergileri Kurulu’nun 1996’da hazırladığı “Türkiye Tıp Dergileri Kataloğu”nda ülkemizde tıp alanında 240 derginin yayınlandığını belirtilmiştir. Aynı kitaba göre, 1996’ya öncelik eden 30 yılın her on yılında tıp dergi sayısı ikiye katlanmıştır (Çolaklar, 2018: 65). 1990’lı yıllarda, ilaç ve tıbbi malzeme şirketleri, kendi reklamları için birçok derginin yayına girmesine neden olmuştur. Tam da bu zaman diliminde geleneksel medya toplumunun belki de tarihte ilk defa enformasyonun eleştirel açıdan değerlendirme fırsatı yakalamıştır. Eleştirel düşünme becerisi; verileri kullanabilme, problem çözme, sorgulama ve ikna etme gibi çeşitli yeterliliklerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Bilişli, 2018, 199).

3. MEDYA SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ DİJİTAL BOYUTU

1990’lı yıllardan itibaren hızla gelişen iletişim teknolojileri okuryazarlığı yeni bir boyuta taşımıştır. Dijital okuryazarlık adlandırılan bu çok katmanlı okuryazarlık türü teknoloji tabanlıdır ve bilgi tüketicileri çok yönlü bir sürece sürüklemektedir. Dijital okuryazarlık, kullanıcıların dijital ortamda etkin şekilde çalışabilmeleri için gerekli olan karmaşık, bilişsel, sosyolojik ve duygusal becerileri içermektedir. Grafik ekranlardaki talimatları okumak, bunun yanı sıra yeni anlamlı materyalleri bu ortamda oluşturmak, dijital ortamdaki bilginin kalitesini ve geçerliliğini değerlendirmek dijital okuryazarlık faaliyetleri içerisinde yer almaktadır (Karabacak ve Sezgin, 2019: 322). Küreselleşen dünyada dijital birey olmanın gerekliliği insanları bir üst düzey okuma yazma becerisine sahip olmayı cesaretlendirmektedir. Artık okuma yazma pratiği bir dili öğrenmenin ötesinde bir kodlama ve bir kod açılma sürecine egemen olmayı ifade etmektedir (Gezgin ve İralı, 2017: 303). Gittikçe karmaşıklaşan bu kodlar, medyada ve özellikle sosyal medyada sağlık enformasyonu arayan birey, çoklu okuryazarlık becerilerine ihtiyaç duymaktadır. Sağlık geliştirilmesi amacı hem devlet politikalarının hem de uluslararası örgütlerin önemli bir gündem maddesidir ve bu amaç doğrultusunda medya da doğru, güvenilir, ulaşılabilir ve kullanılabilir sağlık enformasyonunu sağlama yükümlülüğüne sahiptir. Toplumsal alanda medya bugünün en önemli enformasyon kaynağı olarak hizmet görmektedir, fakat geleneksel medya yanında yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla insanlar yoğun bir enformasyona maruz kalmakta ve bunlar arasından doğru ya da yararlı olanları ayırt etmek giderek zorlaşmaktadır (Küçük Durur, 2016: 65-66). Günümüzde farklı ülkelerde dijital sağlık okuryazarlığı kavramına yaklaşımı ve medya ile ilişkili uygulama tecrübeleri medya sağlık okuryazarlığının dijital boyutunun açıklanmasına yardımcı olacaktır.

3.1. ABD: Dijital Sağlık Okuryazarlığı Kavramına Yaklaşımı ve Medya ile İlişkili Uygulamaları

Global Health Literacy Academy'nin yöneticisi Kristine Sørensen ve arkadaşları 2012 yılında ortaya koydukları en güncel sağlık okuryazarlığı kavramlarından biridir. Bu kavrama göre, sağlık okuryazarlığı okuryazarlık ile bağlantılıdır ve insanların yaşamları boyunca yaşam kalitesini korumak ve geliştirmek amacıyla bilgi, motivasyon ve erişim yetenekleri, bilginin anlaşılması, değerlendirilmesi ve uygulanması günlük yaşamda ilgili kararlar alınması, hastalık önleme ve sağlığın teşviki içermektedir (Sørensen, 2019: 9). Bu tanımlamadan anlaşıldığı gibi, günümüzdeki insanın sağlığını kontrol edebilme yetisi okuryazarlık seviyesine ve erişim yeteneklerine dayanmaktadır. İnternet, sağlık bilgileri için giderek vazgeçilmez bir kaynak haline gelmektedir. İnsanlar farklı yaş gruplarından, sosyoekonomik geçmişlerden ve çeşitli etnik gruplardan sağlık konuları hakkında bilgi ararken çevrimiçi kaynaklara başvurmaktadır. 2006 gibi erken bir tarihte Amerikan yetişkinlerden yüzde 80'i sağlık bilgileri için web'e göz attıklarını kaydedilmiştir (Levin-Zamir ve Bertschi, 2019: 276). Amerikalıların tahminen % 37-52'si internette her yıl sağlıkla ilgili sosyal medyadan bilgi aramakta, genellikle koşullar, belirtiler ve tedaviler konusunda tavsiyeler bulmak için arama motorlarını kullanmaktadır. Bunun dışında 2008 yılı sonunda, ABD'de yetişkinlerin neredeyse %74'ü, internete girmiş ve sağlık alanında bilgi araması yapmıştır (Gencer vd., 2019: 46). Birleşik Devletler'de sağlık kuruluşlarının sosyal medya kullanım alışkanlıkları Türkiye'dekinden çok daha geniş bir kapsam içerisine dâhildir. Pazarlama, çalışan alma, marka yönetimi, itibar yönetimi ve müşteri ilişkileri, tüketici-hasta ve profesyonel eğitimi, profesyonel iş birlikleri, topluluk yaratımı, nüfuz ve hasta takibi, sağlık hizmeti yönetimi ve koordinasyonu, klinik denek bulma, anket, analiz ve ürün geliştirme gibi alanlar ABD sağlık işletmelerinin sosyal medyaya başvurduğu kullanım alanları arasında yer almaktadır (Sözen, 2014). Amerikan okuryazarlıkta kullanılan en önemli dijital sağlık uygulamalarından birkaçı eğitim ve çalışma ortamında kas-iskelet sistemi sorunlarının tanı ve önlenmesine yardımcı olmak için uygulama geliştirme, etkileşimli TV izleme ve uzaktan izleme sistemi, bağımlılar için proaktif tele-yardım, sosyal sensörlü tıbbi ağırlara atıfta bulunmaktadır. Bu etkileşimli sağlık iletişimi örnekleri popülerleştirilmesinde yeni medyanın rolü tartışılmazdır. Dijital teknolojileri, İnternet ve bilgisayar oyunları, cep telefonları ve dijital televizyon aracılığıyla dijital sağlıktaki uygulamaları kullanıcılarla paylaşılmaktadır. Böylece Amerikalı enformasyon tüketicilerinin, dijital sağlık okuryazarlık düzeyinin artırılması mümkündür.

3.2. Fransa: Dijital Sağlık Okuryazarlığı Kavramına Yaklaşımı ve Medya ile İlişkili Uygulamaları

Fransa'da sağlık okuryazarlığı yeniden adlandırmak için e-sağlık kavramı kullanılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin tüm alanları belirten bu kavram, tele-sağlık, dijital sağlık ve bağlantılı sağlık nosyonlarla ifade edilmektedir. İlk defa tele-sağlık ya da tele-tıp nosyonu 2004 yılında Fransız terminolojisine "uzaktan bir eylem" olarak girip, beş yıl süresince "en az bir doktor içeren uzaktan tıbbi uygulama" olarak tanımlanmıştır. Geniş anlamda kullanılan tele-sağlık 2010 yılında anlamın

daraltılmasıyla birlikte izleyicilere tele-danışmanlık, tele-uzmanlık, tıbbi tele-gözetim ve tıbbi tele-yardım gibi uygulamalar olarak sunulmaya başlanmıştır. Tele-sağlığı, bilgilendirici tele-tıp hizmetlerini tanımlamak için kullanan Anglo-Sakson ülkelerinden farklı olarak Fransa’da tele-sağlık dijital sağlığın tüm alanlarını bütünlüştirmektedir (Safon, 2019: 4). E-sağlık, büyüyen sağlık sistemlerine meydan okumak ve ondan kaynaklanan zorlukların üstesinden gelmek için etkili bir çözüm olarak giderek daha fazla ortaya çıkmaktadır. Fransa’da teknolojik araç kesinlikle hasta bakımının zorluklarına tek cevap değildir. Bununla birlikte, sağlık ve mediko-sosyal sektörleri ayırıştırmak için doğru şekilde kullanılır. Fransa’da e-sağlık, hastane ve ayakta tedavi gören hastalar, tıbbi ve paramedikal klinikleri teşvik etmek için bir kaldıraç olarak kullanılabilir. Böylece, Fransız sağlık sisteminin kurucu ilkesini garanti altında alınmış olacaktır: Etkili bir bölge ağı sayesinde herkes için kaliteli bakım hizmetlerine erişim (Safon, 2019: 3).

3.3. Türkiye: Dijital Sağlık Okuryazarlığı Kavramına Yaklaşımı ve Medya ile İlişkili Uygulamaları

Dijital okuryazarlık, bireyin yeni ve gelişmekte olan dijital teknolojilerdeki bilgileri seçebilmek, bilgilere ulaşabilmek, bilgiyi kullanabilmek, değerlendirebilmek ve eleştirebilmek için gerekli yeteneklere sahip olmasıdır. E-sağlık okuryazarlığı, sağlıkla ilgili bilgileri elektronik kaynaklardan araştırmak, elde etmek, kavramak, değerlendirmek ve elde edilen mevcut sağlık bilgilerini, bir sağlık probleminin ele alınması ya da çözülmesi için uygulayabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Handan vd., 2019: 557). Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bu kavram sayesinde birey, hasta ve uzman davranışları yeniden tanımlanmıştır. Sağlık hizmeti kuruluşları da sosyal medya araçlarını kullanarak kurum ve iletişim bilgilerini, kurum ile ilgili haberleri, fotoğrafları, videoları, sağlık ve sağlık hizmetleri ile ilgili bilgileri ve kullanıcı yorumlarını tüketiciler ile paylaşabilmektedir (Gencer vd., 2019: 44). Günümüzde dijital sağlık alanında kullanılan tele-sağlık, klinik bilgi sistemleri, entegre bölgesel ve ulusal ve uluslararası sağlık iletişim ağları, mobil-sağlık, giyilebilir sağlık teknolojileri, büyük data yönetimi ve yapay zekâ adlandırdığımız “dijital nesiller” tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmaktadır. Türkiye’deki 2019 yıllık dijital değişim istatistiklerine bakıldığında; internet kullanıcılarının 5 milyonluk (59,3 milyon), aktif sosyal medya kullanıcı sayısının ise 2 milyonluk (52 milyon) bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Mobil kullanıcı sayısı 76,3 milyon iken, giyilebilir teknoloji kullananların oranı %9 hesaplanmıştır (Bayrak, 2019). Bu teknolojilere Türklerin ilgisi her geçen gün arttığını kanıtlayan IPSOS’un Türkiye dâhil 28 ülkede yaptığı bir araştırmanın sonucunda, Türkiye’nin dünyada uzaktan sağlık uygulamalarına en hevesli 3 ülke arasında yer aldığı belirlendi (Altun, 2018). Sağlık hizmetlerini geliştirmek ve halkın sağlık okuryazarlık düzeyi arttırmak amacıyla Türkiye’de kurulan web tabanlı sağlık sistemlerin yanı sıra medyada aynı amacı güden uygulamalar rastlamak mümkündür. T.C. Sağlık Bakanlığı logolu “e-Nabız”, “Sağlık e-Posta Sistemi”, “e-Sağlık” uygulamalarla haber sitelerinde yer alan “e-hasta” bölümü ve sosyal medyada gittikçe artan kişisel ya da kamusal blog ve platformların sayısı Türkiye’de ‘online’ hizmetlerine artan ilgisini bir kere daha kanıtlamaktadır. PowerDMS tarafından hazırlanan bir analize göre, sosyal medyayı

aktif bir şekilde kullanan hastanelerin sayısı 1,229'dur. 149 hastanenin blogu var. Sosyal medya hesabı kullanmayan hastanelerin oranı %17'dir. Doktorların %87'si kişisel anlamda sosyal medyada aktif olduklarını söylüyor. Profesyonel amaçlı kullananlar ise %67'dir (Sözen, 2014). Medyanın dijital sağlık okuryazarlığına en büyük katkısı bu alanda yapılan tüm yeniliklerin halkla buluşturulmasıdır. "Dünya" gazetesinin yayımladığı haberleriyle bu anlamda iyi bir örnek sayılmaktadır: "Yapılan araştırmalardan da görüleceği gibi Türkiye'de e-sağlık uygulamaları alanında yapılan yatırımlar her geçen gün gelişme gösteriyor. Artan yatırımlar kullanıcı talebini de doğru orantıda artırıyor. Türk Telekom'un da yatırım yaptığı Dr Turkey, Türkiye'de ve bölgede başarılı bir doktor hasta buluşma platformu olmayı hedefliyor. Sağlık yönetimi uzmanı ve tele-sağlık sunumu yatırımcısı Dr. Bülent Koray Göker uzaktan sağlık çözümlerinin ülkemizde yaygınlaşması, vatandaş için olduğu kadar hem devlet, hem de sağlık ve sigorta sektörleri için ülkemize pek çok açıdan fayda sağlayacağını ifade ediyor. 2019 yılı itibarıyla yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız için Türk doktorları tarafından kendi dillerinde sağlık hizmeti sunmaya başlayacak olan "Dr Turkey", ilk yılda 500 bin yurttaşa ulaşmayı hedefliyor." (Altun, 2018).

3.4. Rusya: Dijital Sağlık Okuryazarlığı Kavramına Yaklaşımı ve Medya ile İlişkili Uygulamaları

Yapılan literatür incelenmesi sonucunda, günümüzde Rusya bilimsel topluluğu tarafından kabul edilmiş sağlık okuryazarlığı genel bir terimi bulunmamaktadır. Rusçaya tercümesi ve kullanılması sırasında bir terim çeşitliliği gözlemlenmektedir (Сырцова, 2016: 60). Rus araştırmacılar, bu durumun nedeni yabancı kaynaklarda yer alan sağlık okuryazarlığı (health literacy) teriminin Rusça'daki eş anlamlı sözcüklerin tercümesine bağlanmaktadır. Böylece, sağlık okuryazarlığı için Rusça da bulunan 8 eş anlamlı terim tespit edilmiştir: (1) hijyen eğitimi, (2) sağlık okuryazarlığı, (3) sağlık yeterliliği, (4) sağlık uyumluluğu, (5) tıbbi hijyen (6) hijyenik tıp okuryazarlığı, (7) tıbbi okuryazarlık, (8) hijyen okuryazarlığıdır. Sağlık alanında çalışan 36 bilirkişi arasında yapılan bir araştırmaya göre, sağlık okuryazarlığı teriminin tercih edilen sosyal gruba göre irdelenmesi gerekmektedir. Halk gözüyle değerlendirilen terim, "sağlık okuryazarlığı" ya da "hijyen okuryazarlığı" anlam kazanmaktadır. Profesyoneller açısından ise, sağlık okuryazarlığı yeterlilik kavramın bir ifadesi olduğunu belirtmişlerdir (Сырцова, 2016: 61). Yeni teknolojilerin okuryazarlığının gelişimine etkisi tartışılmazdır. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerin kaynağı olan İnternet, halkın sağlığı iyileşmesinde ve sağlık sisteminin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Bu amaca yönelik geliştirilen stratejiler sağlıklı insanlar için çevrimiçi yardım grupları oluşturulabilir, e-posta aracılığıyla hasta-doktor ilişkisi sürdürülebilir, online danışmanlık ya da online güvenli davranış bilgilendirme hizmetleri verilebilmektedir. Bazı verilere göre, %90 anket katılımcılardan İnterneti sağlık problemleri çıktıktan sonra kullanmakta ve sadece %13'ü hastalık önleme bilgileri aramaktadırlar. Bununla birlikte kullanıcılar, reklam, tüketicilerin yorumları, popüler yazılar ve tartışmalar içeren tıbbi sitelerde bile güvensiz bilgi sorunuyla karşılaşmaktadırlar. Şimdiye kadar çevrimiçi etkileşimli iletişim teknolojileri sağlık okuryazarlık düzeyi artırma amaçlı değil, sadece tek taraflı bilgilendirme için kullanılmaktadır (Фролова, 2014). Bu noktada Rusya'da

halkın sağlık okuryazarlık düzeyinin artırılması amacıyla medya okuryazarlığın giderek artan rolünün sıkça tartışılmasına neden olmuştur. Rus elektronik medyasının gündeminde dijital metinleri anlama ve analiz etme becerisi yer almaktadır. Sosyolojik Araştırmaları ve İletişim Çözümleri (FOM) tarafından yapılan “Источники новостей и доверие СМИ. Интернет как источник информации: практики и доверие.” Социологические исследования и коммуникационные решения.” (Haber Kaynakları ve Medya Güveni. Bir Bilgi Kaynağı Olarak İnternet: Uygulamalar ve Güven) isimli bir ankete göre, İnternet’teki haber kanalları çoğunlukla arama motorları (%42) veya sosyal ağlar, forumlar (%20), az sayıda kişi doğrudan haber sitelerini (%13) kullanmaktadır (FOM, 2019). Bu oranlar Rusların sosyal medya kanallarının okuryazarlık sürecinde rolünü bir kere daha ortaya koymaktadır. Rusya’da sağlık okuryazarlığı inceledikten sonra şu sonuca varılmaktadır: Sosyal medyanın kullanımı giderek daha çok tercih edilmekte ve bu durum medyada doğru ve güvenilir sağlık bilgileri bulmakta zorluk yaşanabilir. Bulaşıcı olmayan hastalıklar çoğu zaman kronik durumlara yol açar ve sağlık okuryazarlığı, insanların kronik hastalıklarını kendilerinin yönetebilmesinde önemli bir rol oynar (Всемирная организация здравоохранения, 2014). Bu bağlamda, medya okuryazarlığı eğitimi şarttır.

4. MEDYA SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ KÜRESEL BOYUTU

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’ne göre, bulaşıcı olmayan hastalıklar her yıl 41 milyon kişiyi öldürerek dünyadaki tüm ölümlerin %71’ini oluşturmaktadır. Bu tür ölümlerin neredeyse %40’ı (15 milyon) 30 ila 69 yaşlarındaki insanlarda erken gerçekleşmektedir. Bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümlerin %80’inin nedenleri kardiyovasküler hastalıklar (özellikler kalp krizi ve felç), malign neoplazmlar, kronik solunum yolu hastalıkları (kronik obstruktif akciğer hastalığı ve bronşiyal astım) ve tip 2 diyabettir (Масленникова, 2018). Dünyadaki tüm ülkelerde bulaşıcı olmayan hastalıkların artması Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletleri (BM) gibi sağlık alanındaki en büyük aktörleri harekete geçirip, bu hastalıkların önlenmesi ve kontrolü sağlamak için bir Küresel Plan ortaya koymuşlardır. Bu plana göre 2030 yılına kadar sağlığın önemli bir belirleyicisi olan sağlık okuryazarlığı düzeyini arttırarak durumun önemli ölçüde düzeltilmesi hedeflenmektedir. 2016 yılında Şangay Konferansı’nda atılan bu planın hedefleri arasında toplumu sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmek, sağlığı, bulaşıcı olmayan hastalıkların kendi kendine teşhis ve kendini izlemesini, profesyonel lisans ve lisansüstü eğitimini ve sağlık politikalarının oluşturulmasını teşvik etmek için bilgilendirmek ve eğitmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) geliştirilmesi ve teşvik edilmesi yer almaktadır. Konferans ayrıca elektronik ve dijital sistemlerin (televizyon ve internet iletişimi, mobil iletişim) kullanımının ilgili bilgilerin yayılmasında kilit bir rol oynaması gerektiğini vurgulamıştır (Масленникова, 2018).

Dijital toplumda enformasyon tüketimi ve özellikle sağlık enformasyon tüketimi vazgeçilmezdir. 21. yüzyılın bireyin bu ihtiyacı büyük ölçüde kitle iletişim araçları karşılamaktadır. Okuma, yazma, sayma, konuşma gibi sadece geleneksel becerilerin geliştirilmesine ihtiyaç yoktur, aynı zamanda medyanın dilini anlama, bulma,

kullanma, değerlendirme, iletme, medya mesajları oluşturma becerisi önem kazanmaktadır. Uzmanlaşmış beceriler okuryazarlığı yepyeni bir seviyeye taşımaktadır (Гудилина, 2016). Birçok yazar, global ağının kullanıcıları sağlık enformasyonu başka bir şekilde algıladıklarını ileri sürmektedirler. Her şeyden önce birey, özgür bir şekilde bu enformasyonu resmi ya da resmi olmayan sitelerde aramaktadır. İkinci olarak birey, sadece bu sitelerin ziyaretçisi değil, forumlar ve sosyal medya ağlarında aktif bir katılımcısıdır. Bu şekilde kullanıcı başka insanlarla iletişime geçmekte ve kendisi bu iletişimin etkisinde kalmaktadır. Üçüncü olarak da ağlarda çelişkili ve bol sağlık enformasyon yüzünden insanların analiz ve sentez yapma becerilerine sahip olmayı gerektirmektedirler (Фролова, 2016). Bununla birlikte, küresel olarak, en az 750 milyon genç ve yetişkin hala okuma yazma bilmiyor ve 250 milyon çocuk temel okuryazarlık becerileri kazanamıyor. Bu, düşük okuryazar ve düşük vasıflı gençlerin ve yetişkinlerin topluluklarına ve toplumlarına tam katılımından hariç tutulmasına neden olmaktadır (UNESCO).

Son yıllarda dünyada okuryazarlık seviyesinde ciddi bir azalma kaydedildiği görülmektedir. 2018 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından düzenlenen uluslararası PISA testi öğrencilerin dijital ortamda okuma becerilerini ölçmenin yanı sıra geleneksel okuma becerilerini, matematik ve fen bilgisini değerlendirdi. PISA okuryazarlığı, okuma yazma, anlama, kullanma, değerlendirme, metinler üzerinde düşünmek ve metinlerle etkileşime geçmek, hedeflerine ulaşmak, bilgisini geliştirmek ve topluma katkı sağlama potansiyeli olarak tanımlanmaktadır (PISA 2018, 2019: 4). Teste 79 yüksek ve orta gelirli ülkeden 15 yaşı dolduran 10 milyon öğrenci katılmıştır. Aşağıda belirtilen tabloda sadece bu çalışmanın kapsamında incelenen ülkelerin bilgileri verilmiştir. Verilerin Avrupa puan ortalamasına göre değerlendirilmektedir.

Tablo 2. PISA 2018 Değerlendirme Puanları

	Okuma	Matematik	Fen Bilgisi
	Skor	scor	Scor
OECD Puan Ortalaması	487	489	489
ABD	505	478	502
Fransa	493	495	493
Romanya	428	430	426
Rusya	479	488	478
Türkiye	466	454	468

Kaynak: OECD Programme For International Student Assessment. <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm>

Tablodaki verilere göre okuma için en yüksek skor Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde kaydedilmiştir. Sırasıyla Fransa, Rusya, Türkiye ve Romanya skoruyla yer almaktadır. Matematik için veriler şu şekildedir: Fransa, Rusya, ABD, Türkiye ve

Romanya. Fen bilimleri için şöyle bir sıralama yapmak mümkündür: ABD, Fransa, Rusya, Türkiye ve Romanya. Oluşturulan sıralamasına göre en düşük fonksiyonel (okuma-matematik-fen bilgisi) okuryazarlığı Türkiye ve Romanya için kaydedilmiştir. Tablodaki yer alan ülkelerde ve özellikle Türkiye ve Romanya’da PISA testin sonucunun analizi öğrenmek için bu ülkelerin dijital medya kaynaklarına ulaşılmıştır. Bu ülkelerde fonksiyonel okuryazarlık düzeyi hakkındaki bilgileri bu çalışmanın amaçlarından biri olan medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı ilişkiselliğinin küresel boyutunu açıklayacak önemli bir ipucu vereceği kanaatindeyiz. John Keane’nin “Küresel iletişim mediasındaki gelişmeler en azından kuramsal düzeyde dünyayı daha küçük ve açık bir dünya haline getirmektedir” (Büyükbaykal, 2014: 98) sözleri bu durumu açıkça ifade etmektedir. PISA sonucu bu küresel gelişmelerden biridir.

4.1. ABD Dijital Medyanın Gözüyle PISA Sonucu:

Amerika Birleşik Devletleri’nde eğitim için milyarlarca dolar harcadığı halde 2018 PISA testlerin sonucu Amerikalıları hayal kırıklığına uğrattı. The New York Times gazetesinde yayınlanan “It Just Isn’t Working’: PISA Test Scores Cast Doubt on U.S. Education Efforts” (‘İşe Yaramıyor’: PISA Test Puanları ABD Eğitim Çabalarında Şüphe Yaratıyor) başlıklı makalede Amerikan gençlerinin okuma ve matematik alanındaki performansı, uluslararası bir sınavın son sonuçlarına göre, standartları yükseltmek ve öğrencilerin dünyadaki akranlarıyla rekabet etmelerine yardımcı olmak için on yıllarca süren çabalara rağmen, 2000 yılından bu yana durgun olduğu belirtilmektedir. Mücadele eden öğrencilerin performansının neden düştüğü konusunda bir fikir birliği yoktur. Test uzmanı ve Harvard Eğitim Enstitüsü’nde profesör olan Daniel Koretz, son test sonuçlarının “politika reformunun tüm sapmasını yeniden düşünmenin zamanı geldi çünkü gerçekten işe yaramadığını” söyledi (Goldstein, 2019). The Wall Street Journal ve The Journal gibi süreli yayınlar, PISA 2018 sonuçları tartışırken “ayrıcalıklı” öğrenciliği dile getirmektedir. ABD sonuçları, diğer birçok katılımcı ülkede olduğu gibi, burada ekonomik avantajları olan öğrencilerin, avantajları olmayanlardan daha iyi performans gösterdiğini ortaya koydu. Okumak için, “sosyo-ekonomik açıdan avantajlı” olan öğrenciler ile olmayanlar arasındaki “performans boşluğu” 99 puandı (Schaffhauser, 2019).

4.2. Fransa Dijital Medyanın Gözüyle PISA Sonucu:

Fransa’da en popüler gazetelerinden biri olan “Le Figaro” 2018 PISA sonuçları açıklandığı günde Milli Eğitim Bakanı Jean-Michel Blanquer ile bir söyleşi yayınladı. Fransa, PISA 2018’de 22. sırada yer alıyor ve sonuçlar 2015’e kıyasla durgun. 15 yaşındaki öğrencilerin sonuçlarını değerlendiren bu uluslararası sıralama olan PISA’nın sonuçları Fransa için “görkemli” olmasa dahi, bakan, politikasının doğru yönde ilerlediğini garanti etmektedir. PISA’nın öğretileriyle adım adım “tutarlı” olduğunu düşünmektedir. Bakan, politikasının “uzun vadeli” olduğuna ve zaten “kısa vadeli” sonuçlar ürettiğine inanırken, Fransa en son PISA sıralamasında durgunlaşıyor (Beyer vd., 2019). <https://www.france24.com> sitesinde yayınlanan ve

OECD'nin analistlerin görüşlerini içeren bir makalede Fransız öğrencilerin sosyal ve ekonomik eşitsizliğinin PISA sonucuna büyük bir etkisi var. OECD'ye göre, Fransa'daki sosyo-ekonomik eşitsizlikler son 10 yılda kötüleşmedi. OECD analisti Eric Charbonnier AFP'ye "Ama seviyeleri hâla endişe verici" dedi. "Hükümet bu savaşı, bir öncelik haline getirmeli." (Valdares, 2019). Fransız dijital medyada PISA 2018 sonucu ile ilgili ortaya atılan manşetler, Fransız eğitim sisteminde eşitsizlikler gerçeğinin bir kere daha altını çizmektedir. Le Monde gazetesi bu anlamda iyi bir örnektir: "Enquête PISA 2018: l'école française toujours aussi inégalitaire." (PISA 2018 Araştırması: Fransız Okulu Hâla Eşit Değil).

4.3. Romanya Dijital Medyanın Gözüyle PISA Sonucu:

"Universul" gazetesinin dijital sayfasında "2019 PISA Testlerinin Sonuçları. Romanya, OECD Ülkeleri Arasında 50. Sırada" (Ofrim, 2019) başlığın altında yer alan bilgilerden Romanya için PISA sonucu "feci sonuçlar" olarak değerlendirildiği öğrenilmektedir. Romanya'nın en çok okunan gazetelerinden biri olan "Adevărul" da 3 Aralık 2019 tarihinde "2018 PISA Sonuçları. Romanya Avrupa'nın Utancı Olmaya Devam Ediyor" (Vlaston, 2019) başlıklı bir makale yayımlanmaktadır. Makaleye göre 2018 yılında Romanya şu gerçeklerle karşı karşıya kalmıştır: "işlevsel cehalet" (functional illiteracy) yüzde 44'tür. Matematikte temel aritmetik işlemleri bilmeyen birçok öğrenci vardır, PISA 2018 testlerinde 2. seviye zorluk seviyesine ulaşmayanların oranı yüzde 47'dir. Fen bilimleri ise, bu alanda temel korelasyonları başaramayanların oranının yüzde 44'üne kadar bir artışa işaret etmektedir. Romen müfredatı uygulamalı-pratik, disiplinler arası, sürekli öğrenme ve üretme boyutlarının yerine sadece teorik kavramsal ve çok yüklü bir boyuta sahiptir. PISA sıralamasında üst sıradaki eğitim sistemleri dört ilkeye dayanmaktadır: bilmeyi öğrenmek, yapmak, olmak ve birlikte yaşamaktır. Romanya'da sadece ilk ilke var: bilmeyi öğrenmek. Romen müfredatı bugün 50 yıl öncekiyle aynıdır. Bu koşullar altında, Romen eğitiminin AB'deki konumuna şaşırılmamalıdır (Vlaston, 2019). "Ziarul Financiar" (Finansal Gazete) çarpıcı bir sonuç ortaya koymaktadır: "Gelecek nesillerin yüzde 40'ı, ilköğretim eksikliği nedeniyle işlevsel ve sosyal olarak okuma yazma bilmemektedir, bu da gelecekte işgücü piyasası, iş dünyası ve ekonomi için bir felaket anlamına gelecektir." (Hostiuc, 2018).

4.4. Rusya Dijital Medyanın Gözüyle PISA Sonucu:

Rusya'nın devlet gazetesi olan "Российская Газета" (Rus Gazetesi) 3 Aralık 2019 tarihinde PISA'nın raporu değerlendirerek "Попасть в десятку лучших. Россия вошла в число стран с устойчивым развитием качества образования" (İlk On En İyi Ülke Arasında Yer Almak. Rusya, Eğitim Kalitesinin Sürdürülebilir Kalkınması Olan Ülkeler Arasında) başlığıyla haberi yazdı. Habere göre, Rusya'nın öğrencileri bilgiyi algılama ve anlama yeteneğinde dünyada 31. bilim okuryazarlığında 33. matematik okuryazarlığında ise 30. sırada yer aldı. 2015 PISA sonuçlarıyla kıyaslandığında 2018 yılındaki sonuçlarda "hafif" bir düşüş kaydedilmiştir. Eğitim Kalitesi Değerlendirme Merkezi Başkan Yardımcısı Galina

Kovaleva, puanlarındaki bu azalmayı, 2018’de test teknolojisinin kendisinin değiştiği gerçeğiyle ilişkilendiriyor. Test tamamen dijital hale geldi ve İnternet üzerinde yetkin bir çalışma gerektiriyor. Bu nedenle, Eğitim Bakanlığı talimatlarıyla uzmanlar tarafından, etkileşimli formatta geliştirilen uygulamalar gelecek yıldan itibaren “Rus e-okulu” platformunda olacaktır (Колесникова, 2019). 2018 PISA araştırmasında yer alan Rusya’nın başkenti Moskova ayrı bir katılımcı olarak kaydedildi. Moskova’nın öğrencilerinin okuma yazma becerisi 534 puan ile değerlendirilerek, Singapur ve Çin’in dört eyaletinden sonra dünyada üçüncü sırada yer aldı (DW Rusya, 2019).

4.5. Türkiye Dijital Medyanın Gözüyle PISA Sonucu:

“PISA testi 2018 sonuçları açıklandı: Türkiye yine tüm alanlarda OECD ortalamasının altında” (Öztürk, 2019) başlıklı haberde Eğitim Reformu Girişi (ERG) Politika Analisti Yeliz Düşkün, Okuma alanında en alt düzeyde yeterlilik gösteren çocuklar bir metinde çok açık olan bilgileri saptamak, kendilerine tanıdık gelen konulardaki yazıların ana fikrini fark etmek gibi basit şeyleri yapabilirler ama daha derin yorumlarda bulunmakta zorlanırlar. Matematikte de çok basit işlemleri yapabilirler. Dolayısıyla PISA sonuçları, Türkiye’de 15 yaşındaki öğrencilerin önemli bir oranının temel becerilerden yoksun olduğunu gösteriyor” (Öztürk, 2019). “Akşam” gazetesinde yayımlanan “PISA 2018 sonuçları açıklandı! PISA 2018 sonuçlarında Türkiye’den Büyük Başarı” (Akşam, 2019) haberinde araştırmanın sonucunu olumlu olarak değerlendirildi. Habere göre, PISA 2018 sonuçlarına göre OECD ülkeleri içerisinde matematik ve fen puanlarını en çok artıran ülke Türkiye oldu. PISA 2015 araştırmasında okuma becerilerinde 50’nci sırada yer alan Türkiye, PISA 2018 araştırmasında 40’inci sıraya yükseldi. PISA 2015 araştırmasında matematik okuryazarlığında 50’nci sırada yer alan Türkiye, PISA 2018 araştırmasında 42’nci sıraya yükseldi. PISA 2015 araştırmasında fen okuryazarlığında 54’üncü sırada yer alan Türkiye, PISA 2018 araştırmasında 39’uncu sıraya yükseldi. “Cumhuriyet” gazetesinde yayımlanan “PISA testi 2018 sonuçları açıklandı: Türkiye’de öğrenciler temel becerileri bile yerine getiremiyor” başlıklı haberinde Eğitim Reformu Girişi (ERG) Politika Analisti Yeliz Düşkün’ün vatandaşların okuryazarlık seviyesinin artmasıyla ilgili bazı değerlendirmeleri yer almaktadır. Düşkün’e göre, “PISA sonuçları, bir ülkede eğitim kurumlarına yapılan harcama arttıkça ülkenin ortalama başarısının da arttığını gösteriyor. Bu bağlamda Türkiye, eğitime ayrılan kaynakları artırması gereken ülkeler arasında sayılıyor.” PISA raporunda Türkiye’nin eğitimdeki başarısına dair bir değerlendirme yapılabilmesi için kısa dönemli değişimlere değil, uzun vadeli değerlendirmelere ihtiyaç duyulduğu ifade ediliyor (Cumhuriyet, 2019).

Küresel nitelikte olan PISA testi sonuçlarına ve irdelediğimiz her ülkenin dijital medyadaki yer alan yorumlarına dayanarak medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı ilişkisini açıklayacak bağlamı tespit edip ortaya konulmuştur. “Seviye Etkileşimi” adlandırdığımız bu bağlamda fonksiyonel sağlık okuryazarlığı ile düşük seviye medya okuryazarlığı ve iletişimsel sağlık okuryazarlığı ile yüksek seviye medya okuryazarlığı etkileşimsel bir model deseni oluşmaktadır. *Fonksiyonel sağlık okuryazarlığı*, bireylerin sağlıkla ilgili okuma ve yazma temel becerilerini

göstermektedir. Sağlık riskleri veya sağlık sistemini nasıl kullanılacağı, okuma yeteneğini aktif olarak nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir (Bilişli, 203). Bu etkileşimde yer alan *düşük seviye medya okuryazarlığı*; medya ürünlerini tanımak, takip etmek veya izlemektir. Yani bu seviyede medyanın ürünlerinden haberdar olma söz konusudur (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 210: 291). Başka bir anlatımla medya sağlık okuryazarı olmak yazılı, sözlü ya da görsel yapılardaki (internet, gazete, radyo, televizyon vb.) sağlıkla ilgili mesajlarına ulaşmak, tanımak ve takip etmek demektir. *İletişimsel sağlık okuryazarlığı*, özellikle sağlık sunucuları ile iletişim kurabilme konusunda gelişmiş bilişsel ve sosyal yetenekleri, kendine güven gibi kişisel ve sosyal yetileri, sağlık aktivitelerine katılma, medyada sağlık enformasyonu aramayı, sağlık mesajlarını anlama ve değişen koşullardaki sağlık bilgilerini uygulamayı kapsar (Özkan, 2017). Bu etkileşimde yer alan *yüksek seviye medya okuryazarlığı*, medya ürünlerinden gelen mesajları yorumlayabilme, tartışabilme ve farklı türden medya araçları kullanarak mesaj iletme ve paylaşma becerisidir (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010: 291). Bu aşamada birey, medya sağlık okuryazarı olarak kendi sağlığı ilgilendiren konularda interaktif bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Bu etkileşimin bir üst kademesinde yer alan *enformasyonun eleştirel açıdan değerlendirilmesi*, sağlığın sosyal belirleyicilerinin anlaşılması ve kolektif eyleme katılımı kapsayan eleştirel sağlık okuryazarlığı, direkt olarak medya okuryazarlığı ile ilişkilidir. Eleştirel sağlık okuryazarlığı; bireylerin/hastaların sağlık enformasyonun oluşum süreci, medya sistemlerinin yapısını, mesajın kaynağı ve alıcısı arasındaki güç-çıkarcı ilişkisini sorgulayabilmelerini gerektirir ki, bunun da medya okuryazarı olmadan yerine getirebilmesi mümkün değildir (Küçük Durur, 2016: 69). İçinde bulunduğumuz dönem küreselleşmenin ortaya koyduğu standartlar ışığında iyi bir medya sağlık okuryazarı yetiştirilmesinin vazgeçilmez bir boyutu haline gelmiştir. Ancak, bu alanda yapılan tüm araştırmalar dünyanın nitelikli değil, yetersiz bir medya sağlık okuryazarına sahip olduğuna işaret etmektedir. Küreselleşme sürecinde öteki ile aynılaşıma, tektipleşme, kendine ve kendi kültürüne yabancılaşmayı gerekli kılmaktadır. Kendine ait değerler, küresel pazarın hizmetine sunulduğunda yapay, tektip, özgünlüğünü yitirmiş olmaktadır. Dolayısıyla kültür endüstrisi, tüketime yönelik içi boşaltılmış, yapay kültürel ürünlerle kitleleri tüketim bombardımanına tutarak, zihinsel fonksiyonları olumsuz etkilemekte, düşünüp sorgulamayan, demokratik tepkilerini gösteremeyen edilgen, kolay yönetilen kitleler yaratmaktadır (Mora, 2011: 89-90). Küresel bir dünyada nitelikli medya sağlık okuryazarları yetiştirmek insanlığın çözmek zorunda olduğu en karmaşık denklemlerinden biridir. Tekelleşen, ticarileşen ve giderek daha fazla reklama dayalı hale gelen ve “birlikte hareket ettiği şirketlerin reklam bağımlısı” olan global medya (Aydoğan, 2005: 90), dünyada medya sağlık okuryazarlığı seviyeleri arttırma çabaları oldukça zorlaştırmakta, oysa bu süreçte dijital medyaya görece güçlü bir rol atfedilmektedir. Yeni küresel enformasyon ve iletişim düzenine uyum sağlayan bireyi yetiştirme hedefi tüm ülkelerin ve uluslararası kuruluşların gündemindedir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği Ülkeleri, Rusya ve Türkiye’yi ilgilendiren literatürü incelenmiştir. Bu ülkelerdeki akademisyenlerin görüşü ve önerileri ortaya koyarak küresel çözüme katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

4.6. Medya Sağlık Okuryazarlığında Küresel Arayışlar

Birçok bilim adamı sağlık okuryazarlığı seviyesini yükseltmek amacıyla alanla ilgili yapılan araştırmaların sayısının artırılmasını önermektedirler. Belçikalı profesör Stephan Van den Broucke'ye göre, bu konuda artan çalışmaların sayısı bilgi tabanlarının genişlemesini ve sağlık okuryazarlığı üzerine doğrulanmış karmaşık önlemler setlerine ulaşılmasına sağlayacaktır. Van den Broucke, “La litt ratie en sant : un concept critique pour la sant  publique” (Sağlık Okuryazarlığı: Halk Sağlığı İçin Kritik Bir Kavram) isimli makalesinde genişletilmiş araştırmaların önemine değinerek, sağlıkta yeni cihazların, iletişim alanında ise yeni bilgi teknolojilerin okuryazarlık üzerindeki etkisini değerlendirilmesi mümkün kılacağına altını çizmiştir. Bunun yanı sıra, sağlık okuryazarlığının potansiyel kullanımı sağlık eğitimindeki sonuçlarını ölçülmesini sağlayabileceği belirtmiştir (Van den Broucke, 2017: 13). Belçikalı profesör, sağlık okuryazarlığı araştırmaların geçmişteki ve gelecekteki amaçlarına yönelik Amerikan Medikal Derneği tarafından dört öncelikli alan önerilmesine ilave olarak önümüzdeki yıllarda cevabı aranacak soruları ortaya koymuştur. Sağlık okuryazarlığı düzeyi taramasını iyileştirmek, okuryazarlığı düşük olan hastalarla iletişimi geliştirmek, düşük sağlık okuryazarlığının sağlığa ve sağlıkla ilgili maliyet etkisini incelemek, düşük sağlık okuryazarlık düzeyi ve sağlık sonuçları arasındaki nedensel ilişkileri tanımlamak yakın geçmişteki amaçlar arasında yer almaktadır. Geleceğe yönelik amaçları Van den Broucke soru şeklinde sıralamıştır. Sağlık okuryazarlığı sağlık profesyoneller için düzenlenen eğitim programlarla nasıl bütünleştirir? Bireysel sağlık okuryazarlığından daha geniş ve toplumsal bir sağlık görüşüne geçiş ya da başka bir deyişle, sağlık okuryazarlığı düzeyi düşük olan insanların örgütsel seviyede daha iyi bir hesaba tutmak için kuruluşların sağlık okuryazarlığı kurumsal politikalarına nasıl dâhil ederler? Sağlık okuryazarlığı ile medya ve yeni teknolojilerle ilgilenen toplumun okuryazarlığı düzeyi nasıl ilişkilendirilir? Bu sorulardan anlaşıldığı gibi, bir küresel planlama sorunsalı olarak değerlendirilen medya sağlık okuryazarlığı yapısı içinde çözülen sağlık okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı önümüzdeki yıllarda uluslararası camianın gündeminde yer alacaktır. Sonuç olarak, uluslararası halk sağlığı topluluğu büyük bir zorlukla karşı karşıya: araştırma kuruluşlarına ve yukarıdaki soruları cevaplayacak olan araştırmacılara destek olmak ve böylece mücadeleye cevap vermek adına düşük bir sağlık okuryazarlığı seviyeyi temsil eden halka yardım etmektir (Van den Broucke, 2017: 13).

Rusya Federasyonu Hükümeti, 28-29 Nisan 2011 tarihlerinde Dünya Sağlık Örgütü Moskova'nın insiyatifinde gerçekleşen Sağlıklı Yaşam Biçimleri ve Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar konulu ilk Küresel Bakanlar Konferansı'nın toplanmasını başlattı. Konferans, en önemli uluslararası belgesi olan “Moskova DSÖ Bildirgesi”nin kabulü ile sona erdi. Belgenin temel amacı, Dünya Sağlık Örgütü Üye Devletlerine sağlıklı yaşam tarzları ve bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi için politika ve programların geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde yardım sağlamaktır. 16-17 Kasım 2017 tarihinde düzenlenen Küresel Bakan Konferansı'na ev sahipliği yapan Rusya'nın başkenti Moskova'da farklı ülkenin bakanları sürdürülebilir kalkınma döneminde tüberkülozu ortadan kaldırmak için çok sektörlü yaklaşımı konuşmak için

bir araya gelen bakanlar, bulaşıcı olmayan hastalıkları ve tüberkülozu ortadan kaldırma eylemlerin kapsamında her seviyede ve sektörler arasında bilgilendirme mekanizmalarını güçlendirilmesini önermişlerdir.

Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletlerin 2030 Gündeminin uygulanması, yeni yaklaşımlar ve farklı hedefler arasındaki sinerjilerin kullanımı gerektirmektedir. Buna ek olarak, 2030 Gündeminin iddialı ve küresel ölçeğini göz önünde bulundurarak, başarıya ulaşmak için ancak yeni bir küresel ortaklık oluşturulmasıyla mümkün olacaktır (DSÖ, 2016: 8). Bu küresel ortaklıkta iktidar yetkilileri, sivil toplum, BM ajansları, topluluk liderleri, araştırma ve eğitim kurumlarının yanı sıra medya (sosyal ağlar dâhil) sağlık okuryazarlığın geliştirilmesi amacıyla bilgi dağıtım sürecinde çok önemli rolü oynamaktadır.

SONUÇ

Medya sağlık okuryazarlığı kavramının bileşenleri olan medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığının ilişkiselliği gelenekselden dijital ve dijitalden küresel boyutuna tespit edilen tarihsel, istatistiksel ve eğitimsel kriterlerine göre neticelenmiştir. Bu çalışmada analiz edilen Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği'nde olan Fransa ve Romanya ile Rusya ve Türkiye'nin medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı diyalektik açıdan irdelenmiştir. Ulusal düzeyde ortaya konulan tabloların yardımıyla, uluslararası düzeyde kıyaslanabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. *Tarihsel ilişkiselliği* açıklayan tablonun çekirdeğinde incelenen ülkelerin okurlarının sağlık içerikli geleneksel ve dijital gazeteyle ilk karşılaşma yer almaktadır. Bunun yanı sıra sağlık okuryazarlığı süreçlerine dair ilk bilgiler ve sosyal hareketlerdeki ana tarihleri verilmiştir. *İstatistiksel ilişkiselliği* açıklayan tablonun özünde uluslararası ve ulusal anketler ve araştırmalar yer almaktadır. Okuryazarlığı ölçmeyi hedefleyen bu araştırmalardan bazıları başlangıçta kendi başlarına sağlık okuryazarlığı becerileri ölçmek için oluşturulmamış olsa da, sağlık okuryazarlığı araştırmak için önemli bir veri kaynağı olarak kullanılmaktadır. Uluslararası düzeyde yapılan araştırmaların amacı katılımcı ülke bazında nüfusun fonksiyonel okuryazarlığı seviyesini ölçmektir. Dünya çapında tespit edilen fonksiyonel cehalet oranları, sağlık okuryazarlığının düşük seviyesinin ana nedenini oluşturmaktadır. Bu nedenle ülkelerin ulusal politikalarında okuryazarlık göstergelerine önem verilmekte ve tekrar gözden geçirilmektedir. Bu çalışmada incelenen ülkelere geliştirilmiş ulusal programlar aracılığıyla okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı düzeyi ölçen sadece ABD, Fransa ve Türkiye'dir. Rusya ve Romanya'nın uluslararası araştırmalarına katıldıkları halde, ulusal çapta geliştirdikleri araştırmalar ve ölçeklerinin bulunmadığını tespit edilmiştir. İstatistiksel ilişkiselliğinin bir başka boyutu uluslararası çalışmaları kapsamında değerlendirilen okuryazarlık puanı üzerindeki dijital medyanın tartışma ve görüşüdür. Toplumda katalizör vazifesi gören medya, okuryazarlıkla ilgili sorunları ve çözüm önerileri ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, 5 ülkenin dijital medyasında yer alan görüşleri incelenmiş ve yapılan analizlerin sonucunda nüfusun okuryazarlık seviyesini etkileyen eğitim ile ilişkili olduğu düşüncesi ortaya konulmuştur. *Eğitimsel ilişkiselliği* açıklayan bu düşünce, incelenen ülkelerin geleneksel dönemlerinde ortaya

atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, toplumların ilgi odağında olan sağlık konuları, ulusal eğitim sistemlerindeki reformları tetiklemiştir. Başlangıçta hijyen temalı filmlerle (Fransa) başlayan bu eğitimler müfredatta "hijyen eğitimi" (Romanya) ismi altında yer alıyordu. 1920'li yıllarda sosyal hijyen eğitimler üniversite müfredatlarında mevcuttu (Rusya). 1930'lu yıllarda Türkiye'de medya eğitiminin okulda verilmesi gerekliliğini dile getirildikten yarım asırdan sonra 1990'lı yıllarda dünyada medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı ilişkiselliği konuşulmaya başlanmıştır. Konferans düzeyinde başlayan bu çalışmalar ABD'de 1995 ve 1998 yıllarında gerçekleşmiştir.

2000'li yıllarda dünya küreselleşme dönemine hız verirken, bilgi ve iletişim teknolojileri gelişmesiyle birlikte sağlık ve medya sektörleri arasında daha çok kesişen noktalar olmuştur. Yoğun bir entegrasyon sürecinden geçerek, dijital sağlık okuryazarlığı ve dijital medya okuryazarlığı kavramlarına yaklaşımları değiştirerek, dijital boyutundaki uygulamaları ortaya koymuştur.

Burada özetlenen medya sağlık okuryazarlığında küresel ortaklık arayışları, bugün toplulukların sağlık okuryazarlığına ilişkin yüksek kaliteli verilerden elde edilen yeni ve zengin bir kaynak oluşturmuştur ve hem ülkeler içerisinde hem de ülkeler arasında kıyaslamalara imkân vermektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, S. (2018). "E-Sağlık Sektöründe Büyüme İvme Kazandı, Dünya Gazetesi", <https://www.dunya.com/saglik/e-saglik-sektorundeki-buyume-ivme-kazandi-haberi-433626> [10.12.2019, WEB;]
- Aydoğan, F. (2005). Medya ve Tüketim Kültürü Üzerine, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bacanlı, H., As, E. (2018). Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye'den Gülhane Tıp Dergisi'ne (1872-2017), http://sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2018_10/cerideitibbiyeyiaskeriyeden.pdf [4.12.2019, WEB;]
- Bayrak, H. (2019). 2019 "Türkiye İnternet Kullanım ve Sosyal Medya İstatistikleri", Dijilopedi, <https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> [10.12.2019, WEB;]
- Berkman, N.D., Davis, T.C., McComarck, L. (2010). "Health Literacy: What Is It?", Journal of Health Communication, Vol. 15, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10810730.2010.499985> [21.12.2019, WEB;]
- Beyer, C., Pech, M. E., Tremolet de Villers, V. (2019). "Blanquer réagit au classement Pisa: «Il faudrait rester ministre de l'Éducation pendant dix ans»", Le Figaro, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/blanquer-repond-au-classement-pisa-il-faudrait-rester-ministre-de-l-education-pendant-dix-ans-20191203> [8.12.2019, WEB;]
- Bilişli, Y. (2019). "Medya ve Sağlık Arasındaki Sınırları Keşfetmek: Eleştirel Medya Sağlığı Okuryazarlığı Bağlamında Sağlık Haberlerine Yaklaşım", Maltepe

- Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5 (2) kış, ss. 197-219, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/649820> [8.12.2019, WEB;]
- Binark, M., Gencil Bek, M. (2010). Eleştirel Medya Okuryazarlığı, 3. Baskı, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık
- Broussouloux, S., Houzelle-Marchal N. (2006). “Éducation à la santé en milieu scolaire”. Saint-Denis: Éd. INPES. https://cache.media.eduscol.education.fr/file/Action_sanitaire_et_sociale/30/4/guide_education_sante_115304.pdf [27.12.2019, WEB;]
- Büyükbaykal, C. (2014). Küreselleşme ve Küresel Çağda Medya, İstanbul: Derin Yayınları
- Büyükbaykal, C. (2018). Medya Okuryazarlığı Eğitimi, İstanbul: Derin Yayınları
- Cenan, C. (2018). “Niveluri de alfabetizare și (mass) media românească”, Medium, <https://medium.com/neurocoffee/niveluri-de-alfabetizare-%C8%99i-mass-media-rom%C3%A2neasc%C4%83-83087b3039d9> [10.12.2019, WEB;]
- Comisia Europeană (2012). Grupul de experți UE la nivel înalt privind alfabetizarea. Rezumat. <http://ec.europa.eu/education/literacy> [8.12.2019, WEB;]
- Cumhuriyet Gazetesi. (2019). “PISA testi 2018 sonuçları açıklandı: Türkiye’de öğrenciler temel becerileri bile yerine getiremiyor”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1705909/pisa-testi-2018-sonuclari-aciklandi-turkiyede-ogrenciler-temel-becerileri.html> [7.12.2019, WEB;]
- Çolaklar, H. (2018). Türkiye’de Tıp Kütüphaneleri: Elektronik Süreli Yayın Hizmetlerinin Yönetimi, 1. bs., İstanbul, Hiperyayın, https://books.google.com.tr/books?id=mOTDwAAQBAJ&pg=PA63&lpg=PA63&dq=19+y%C4%B1llarda+sa%C4%9Fl%C4%B1k+gazeteleri&source=bl&ots=Zp5fH3FkIa&sig=ACfU3U0zBaf_Z6eyg7KnF3xhdCUS9d2A6A&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKewjC1cEjvmAhUj_CoKHUKGCsYQ6AEwCXoECAyQAO#v=onepage&q=19%20y%C4%B1llarda%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20gazeteleri&f=false [5.12.2019, WEB;]
- DW Rusya (2019). “Россия сдала позиции в образовательном рейтинге PISA”, DW, <https://www.dw.com/ru/> [10.12.2019, WEB;]
- Enciclopedia României, “Televiziunea în România”, http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Televiziunea_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia [10.12.2019, WEB;]
- Ertaş, H., Kiraç, R., Demir, R. N. (2019). “Dijital Okuryazarlık ve E-Sağlık Okuryazarlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 3. Uluslararası, 13. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Bildiri Kitabı, Ed. Mahmut Akbolat, Sakarya Üniversitesi, 10-13 Ekim, Sakarya, https://www.researchgate.net/publication/336881847_Dijital_Okuryazarlik_ve_ESa_glik_Okuryazarligi_Arasindaki_Iliskinin_Incelenmesi_INVESTIGATION_OF_THE_RELATIONSHIP_BETWEEN_DIGITAL_LITERACY_AND_E-HEALTH_LITERACY [10.12.2019, WEB;]
- Gencer, T., Daşlı, Y., Biçer, E. B. (2019). Sağlık İletişiminde Yeni Yaklaşımlar: Dijital Medya Kullanımı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, Nisan, ss. 42-52, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/674273> [10.12.2019, WEB;]

- Gezgin, S., İralı, A. E. (2017). Yeni Medya Analizleri, Eğitim Yayınevi, https://books.google.com.tr/books?id=7DajDwAAQBAJ&pg=PA303&lpg=PA303&dq=okuryazarlık%20B1k+olgununun&source=bl&ots=DPz7R2Gxrf&sig=ACfU3U3lureS8_q2AfHnzwBv_7TSoYGWHA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjBwuukP7mAhXnxMOBHWbIBwMO6AEwCXoECAoQAO#v=onepage&q=okuryazarlık%20B1k%20olgununun&f=false [10.12.2019, WEB;]
- Goldstein, D. (2019). “It Just Isn’t Working’: PISA Test Scores Cast Doubt on U.S. Education Efforts”, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/12/03/us/us-students-international-test-scores.html> [8.12.2019, WEB;]
- Health Promotion Glossary (1988), Editör: World Health Organization, Geneva. <https://www.who.int/healthpromotion/about/HPR%20Glossary%201998.pdf> [26.12.2019, WEB;]
- Heijmans, M., Uiters, E., Rose, T., Hofstede J., Devillé, W., van der Heide, I., Boshuisen, H., Rademakers, J. (2014). Study on sound evidence for a better understanding of health literacy in the European Union, Final Report RfS Chafea/2014/health/01, https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/health_policies/docs/2015_health_literacy_en.pdf [26.12.2019, WEB;]
- Hobbs, T. N. (2019). “U.S. Students Fail to Make Gains Against International Peers. Asian students remain far ahead of Americans; performance gap widens domestically”, The Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/u-s-students-fail-to-make-gains-against-international-peers-11575360000> [8.12.2019, WEB;]
- Hostiuc, H. (2018). “România anului 2018: Din generațiile viitoare 40% sunt analfabeți funcțional și social din cauza lipsei de educație primară, ceea ce va însemna o catastrofă pentru piața muncii, pentru business și economie în viitor. Vom ajunge o țară în care vom importa tot, plătit pe datorie”. <https://www.zf.ro/eveniment/romania-anului-2018-generatiile-viitoare-40-analfabeti-funcional-social-cauza-lipsei-educatie-primara- ceea-insemna-catastrofa-piata-muncii-business-economie-viitor-vom-ajunge-tara-vom-importa-tot-16919263> [6.12.2019, WEB;]
- Institute of Medicine. (2004). Health Literacy: A Prescription to End Confusion. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/10883>. [28.12.2019, WEB;]
- Institutul Național de Statistică (2018). România un secol de istorie. Date statistice. Editura Institutului Național de Statistică, București. <http://www.insse.ro/cms/files/evenimente/RoCentenar/ROCentenar.pdf> [28.12.2019, WEB;]
- İnal, K. (2009). Medya Okuryazarlığı, Ankara: Ütopya.
- Karabacak, Z.İ., Sezgin, A.A. (2019). “Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital yazarlık”, Türk İdare Dergisi, Yıl: 91, Sayı. 488, 319-343. https://www.researchgate.net/publication/335840242_TURKIYE'DE_DIJITAL_DO_NUSUM_VE_DIJITAL_OKURYAZARLIK [10.12.2019, WEB;]
- Kickbusch, I., Pelikan, J.M., Apfel, F., Tsouro, A. D. (2014). “Санитарная грамотность Убедительные факты”. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ),

- http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/254377/Health_Literacy_RU_web.pdf?ua=1 [10.12.2019, WEB;]
- Kubey, R. (1998). "Obstacles to the Development of Media Education in the United States", Center for Literacy, <https://www.medialit.org/reading-room/obstacles-development-media-literacy-education-united-states> [9.12.2019, WEB;]
- Le Roux, T. (2009). "Santé et Souffrance au travail: une nouvelle préoccupation à la fin du XVIIIe siècle?", *Revue d'histoire de la protection sociale*, 1, N° 2, pp. 13-29. <https://www.cairn.info/revue-d-histoire-de-la-protection-sociale-2009-1-page-13.htm#> [25.12.2019, WEB;]
- Lederer, L. (1988). "What are Other Countries Doing in Media Education?", CML Center for Media Literacy, <https://www.medialit.org/reading-room/what-are-other-countries-doing-media-education> [20.12.2019, WEB;]
- Levin-Zamir, D., Bertschi, I. (2019). "Media health literacy, eHealth literacy and health behaviour across the lifespan: Current progress and future challenges", Edited by Okan, O., Bauer, U., Levin-Zamir, D., Pinheiro, P., Sorensen, K., *International Handbook of Health Literacy: Research, Practice and Policy across the Lifespan*, Policy Press, Bristol, pp. 275-290 https://www.researchgate.net/publication/329811044_International_Handbook_of_Health_Literacy_Research_Practice_and_Policy_across_the_Life-span [23.12.2019, WEB;]
- Logan, B. ve Price, N. (1977), Introduction: Television Awareness Training (TAT). *The Viewer's Guide for Family and Community*, Center for Media Literacy, <https://www.medialit.org/reading-room/introduction-television-awareness-training-tat#bio> [20.12.2019, WEB;]
- Moody, K. (1960). John Culkin, SJ: "John Culkin, SJ: The Man Who Invented Media Literacy: 1928-1993", Center for Media Literacy, <https://www.medialit.org/reading-room/john-culkin-sj-man-who-invented-media-literacy-1928-1993#bio> [18.12.2019, WEB;]
- National Center for Health Statistics. (1993). *Health, United States*, <https://www.cdc.gov/nchs/data/abus/abus93.pdf> [23.12.2019, WEB;]
- Mora, N. (2011). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*. Ankara: Nobel
- Nourrisson D., Parayre S. "Histoire de l'éducation à la santé à l'école : une lente et complexe ascension (XVIIIe-XXIe siècles)". *Spirale. Revue de recherches en éducation*, n°50. pp. 81-94; https://www.persee.fr/doc/spira_0994-3722_2012_num_50_1_1091 [27.12.2019, WEB;]
- Ofrim, D. (2019). "Rezultatele testelor PISA 2019. România, pe locul 50 în topul țărilor OECD", *Universul Gazetesi*, <https://universul.net/exclusiv-rezultatele-testelor-pisa-2019-romania-pe-locul-50-in-topul-tarilor-oecd/> [6.12.2019, WEB;]
- Organization for Economic Cooperation and Development (2019). *PISA 2018 Insights and Interpretations*, <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf> [5.12.2019, WEB;]
- Öncel Taşkıran, N. (2012). "Ülke Profili: Fransa", *Medya Okuryazarlığı: Avrupa Profili*, Editör: Nurdan Öncel Taşkıran, Kocaeli: Umuttepe Yayınları

- Önsüz, M. F. (2017). “Sağlık Okuryazarlığı ve Medya”, Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 2(2), 46-53.
- Özdemir, Y. (2018). “Aile Sağlığı Merkezlerine Başvuran Hastaların Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Kahramanmaraş İli Örneği” Yüksek Lisans Tezi, Ankara. <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/5156/1/0211354-> [4.12.2019, WEB;]
- Özkan, S. (2017). “Sağlık Okuryazarlığı ve Etkili Faktörler”, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, <http://www.skb.gov.tr/saglik-okuryazarligi-etkili-faktorler-s24442k/> [18.12.2019, WEB;]
- Özkan, S. (2018). Ankara İli Sincan İlçesi Birinci Basamak Sağlık Personelinde Sağlık Okuryazarlığı ile İlgili Eğitim Programı Geliştirilmesi, Ankara, Pasifik Tanıtım Medya. <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/555> [7.12.2019, WEB;]
- Öztürk, F. (2019). “PISA testi 2018 sonuçları açıklandı: Türkiye yine tüm alanlarda OECD ortalamasının altında”, BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50639723> [7.12.2019, WEB;]
- Picard, J. F., Viet. V. (2019). “Jalons pour une histoire de la santé publique en France du XIXe siècle à nos jours”, Histrecmed, http://histrecmed.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=282&Itemid=240 [17.12.2019, WEB;]
- Pleasant, A. (2013). “Appendix AHealth Literacy Around the World: Part 1 Health Literacy Efforts Outside of the United States”, Health Literacy: Improving Health, Health Systems, and Health Policy Around the World: Workshop Summary. Washington, DC: The National Academies Press <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK202445/> [4.12.2019, WEB;]
- Popa, M.I. (2006). “Prefață”, Promovarea sănătății și educație pentru sănătate, Editör: Școala Națională de Sănătate Publică și Management, Editura Public H Press, București.
- Potter, W. James (2016). Medya Literacy, 8.Baskı, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC SAGE Publication Ltd.
- Safon, M. O. (2019). La e-santé. Télésanté, santé numérique ou santé connectée. Bibliographie thématique, Institut de recherche et documentation en économie de la santé (IRDES), <https://www.irdes.fr/documentation/syntheses/e-sante.pdf> [10.12.2019, WEB;]
- Schaffhauser, D. (2019). “PISA: U.S. Students Flat in Math and Science”, The Journal, <https://thejournal.com/articles/2019/12/05/pisa-u.s.-students-flat-in-math-science.aspx> [8.12.2019, WEB;]
- Sezer, N., Yılmaz Sert, N. (2019). Medya Okuryazarlığı Üzerine..., Konya, Eğitim Yayınevi.
- Sezgin, D. (2013). “Sağlık Okuryazarlığını Anlamak”. İletişim. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını Sağlık İletişimi özel sayı 3. İ. Çınarlı-H. Yücel (ed.): 73-91.
- Shaw, T., McGergor, D., Brunner, M., Keep, M., Janssen, A., Barnet S. (2017). “What is eHealth (6)? Development of a Conceptual Model for eHealth: Qualitative Study with Key Informants”, Journal of Medical Internet Research, Oct; 19 (10), e324. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5676031/>. [7.12.2019, WEB;]

- Sørensen, K. (2019), “Defining health literacy: Exploring differences and commonalities“. Edited by Okan, O., Bauer, U., Levin-Zamir, D., Pinheiro, P., Sorensen, K., International Handbook of Health Literacy: Research, Practice and Policy across the Lifespan, Policy Press, Bristol, pp.5-20 [https://www.researchgate.net/publication/329811044 International Handbook of Health Literacy Research Practice and Policy across the Life-span](https://www.researchgate.net/publication/329811044_International_Handbook_of_Health_Literacy_Research_Practice_and_Policy_across_the_Life-span) [23.12.2019, WEB;]
- Sözen, A. (2014). “Sağlıkta Sosyal Medya Çağı”, Tek Doz Dijital. Sağlık ve İlaç Sektörünün Dijital Teknolojiler ve İnovasyon Haber Merkezi, <http://www.tekdozdijital.com/saglikta-sosyal-medya-cagi.html> [10.12.2019, WEB;]
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. (2019). “Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması”, <https://sggm.saglik.gov.tr/TR.57003/turkiyenin-saglik-okuryazarligi-duzeyi-olculdu.html> [4.12.2019, WEB;]
- Thoman, E. (1977). “I Hate It, But I Love It: Television and Listerine”, Center for Media Literacy, first published in the Media&Values, Issue 1, Fall, <https://www.medialit.org/reading-room/i-hate-it-i-love-it-television-and-listerine> [20.12.2019, WEB;]
- Türk İstatistik Kurumu (2019). “Sabit Telefon, Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayısı”, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1062 [4.12.2019, WEB;]
- UNESCO, Literacy, <https://en.unesco.org/themes/literacy> [10.01.2019, WEB;]
- U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion (ODPHP). (2003). “America’s Health Literacy: Why We Need Accesible Health Information”, <https://health.gov/communication/literacy/issuebrief/> [21.12.2019, WEB;]
- Untila Kaplan, O. (2019). “Medya Literacy in a Changing Process in Turkey“, ECAI 2019 – International Conference – 11th Edition, Electronics, Computers and Artificial Intelligence, 27 June-29 June, Romania. <http://ecai.ro/Ecai%20archive.php>, ISI WEB OF SCIENCE IEEE’de yayınlanmak üzere kabul edilmiştir. [7.12.2019, WEB;]
- Valdares, H. (2019). French students still affected by social inequality despite egalitarian 'façade', <https://www.france24.com/en/20191203-french-students-still-affected-by-social-inequality-despite-egalitarian-fa%C3%A7ade> [8.12.2019, WEB;]
- Van den Broucke, S. (2017). “La littératie en santé: un concept critique pour la santé publique”, La santé en action, No 440, pp. 11-13. <https://www.santepubliquefrance.fr/docs/la-litteratie-en-sante-un-concept-critique-pour-la-sante-publique> [17.12.2019, WEB;]
- Vasilescu, M. (2018). “Idea de Europa în discursul public postcomunist. Cazul intelectualilor români”, Valentin Naumescu (ed.), România, marile puteri și ordinea europeană (1918-2018), Editura Polirom, pp. 263-277. [https://www.academia.edu/36564553/Ideea de Europa %C3%AEn discursul public postcomunist. Cazul intelectualilor rom%C3%A2ni?auto=download](https://www.academia.edu/36564553/Ideea_de_Europa_%C3%AEn_discursul_public_postcomunist._Cazul_intelectualilor_rom%C3%A2ni?auto=download) [10.12.2019, WEB;]
- Verney-Carron, N. (2002). “Didier NOURRISSON [dir.], *Éducation à la santé XIXe-XXe siècle*, collection “Santé, social, histoire, Rennes”, École nationale de santé publique, 2002, 158 p.”, *Cahiers d'histoire* [En ligne], 47-1 | 2002, mis en ligne le 13

mai 2009, consulté le 26 décembre 2019. <http://journals.openedition.org/ch/451> [26.12.2019, WEB;]

Vlaston, Ș. (2019). “Rezultatele PISA 2018. România rămân rușinea Europei”, *Adevărul*, <https://adevarul.ro/educatie/scoala/rezultatele-pisa-2018-romania-ramane-rusinea-europei-1-5de631635163ec4271a6fb0c/index.html> [6.12.2019, WEB;]

Бойцов, А., Чучалин, А., Арутюнов, Г. (2013). Профилактика хронических неинфекционных заболеваний, Национальный фонд поддержки профилактической медицины “Профмедфорум”, Москва. https://www.gnicpm.ru/UserFiles/Profilaktika_khronicheskikh_neinfekcionnykh_za_bolevaniji.pdf [2.12.2019, WEB;]

Большая Медицинская Энциклопедия, “Медицина в СССР” <https://xn--90aw5c.xn--c1avg/index.php/%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%98%D0%A6%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0> [29.12.2019, WEB;]

Вишневский, А. (2006). Демографическая модернизация России 1900-2000, Новое Издательство, Москва.

Всемирная Организация Здравоохранения (ВОЗ), Аналитическая записка 4: санитарная грамотность,

<https://www.who.int/healthpromotion/conferences/9gchp/policy-brief4-health-literacy-ru.pdf?ua=1> [10.01.2019, WEB;]

Гендина Н.И. (2013). “Информационная и медиаграмотность в России: результаты исследования, выполненного по заказу ЮНЕСКО”, *Международный Журнал Медиа. Информация. Коммуникация*, 9, <http://mic.org.ru/new/218-informatsionnaya-i-mediagramotnost-v-rossii-rezultaty-issledovaniya-vypolnennogo-po-zakazu-yunesko> [2.12.2019, WEB;]

Гудилина, С. И. (2016). “Модель развития интегрированного медиаобразования на международном и национальном уровнях”, *Международный Журнал Медиа. Информация. Коммуникация*, 9, <http://mic.org.ru/new/218-informatsionnaya-i-mediagramotnost-v-rossii-rezultaty-issledovaniya-vypolnennogo-po-zakazu-yunesko> [3.12.2019, WEB;]

Ефимова, М., Долгих, Е. (2016). “Статистическая оценка грамотности населения России: от умения читать до ученых степеней”, *Вопросы статистики*, 9, ss. 77-84. <https://voprstat.elpub.ru/jour/article/view/393/394#> [2.12.2019, WEB;]

Иванов, Н.В., Артюнина Г.П., Игнаткова, С.А., Любанков, В.М., Белов, В. С. (2014). *История медицины. Часть 2. Медицина Нового и Новейшего Времени*, Псков, Издательство ПсковГУ.

Колесникова, К. (2019). “Попасть в десятку лучших. Россия вошла в число стран с устойчивым развитием качества образования”, *Российская Газета*, Say: 273 (8031) <https://rg.ru/2019/12/03/rossiia-popala-v-chislo-stran-s-ustojchivym-razvitiem-kachestva-obrazovaniia.html> [7.12.2019, WEB;]

Масленникова, Г. Я.; Оганов, Р. Г. (2018). “Медицинская грамотность населения как основа сохранения здоровья, профилактики и контроля неинфекционных заболеваний”,
Медиа Сфера,

<https://www.mediasphera.ru/issues/profilakticheskaya-meditsina/2018/5/1230549482018051005> [10.01.2019, WEB;]

ОГБПОУ. (2017). Грамотность в вопросах здоровья. Рязанский Медицинский колледж. Материалы для информационной поддержки мероприятий в рамках конференции, посвященной Всемирному дню медицинской сестры.
http://medcollege62-rzn.ru/files/shkolazdorov/Gramotnost_v_voprosah_zdorovia.pdf

[27.12.2019, WEB;]

Сырцова, Л., Абросимова, Ю., Лопатина, М. (2016). “Грамотность в вопросах здоровья: содержание понятия“, Профилактическая медицина, 19(2): 58-63, Москва.

<https://www.mediasphera.ru/issues/profilakticheskaya-meditsina/2016/2/downloads/ru/102305-49482015029> [29.12.2019, WEB;]

ФБУЗ Центр Гигиенического Образования Населения Роспотребнадзора (2019). “Из истории санитарного просвещения”,

<http://cgon.rospotrebnadzor.ru/content/33/45/215/> [29.12.2019, WEB;]

ФОМ (2019). “Источники новостей и доверие СМИ. Интернет как источник информации: практики и доверие.” Социологические исследования и коммуникационные решения. <https://fom.ru/SMI-i-internet/14170> [10.12.2019, WEB;]

Фролова, И. (2016). Психология здоровья, Минск, Высшая школа.
https://www.litres.ru/static/or4/view/or.html?baseurl=/download_book/19007357/22272450/&uuiid=f83d6a87-28b5-11e6-9c020cc47a5203ba&art=19007357&user=624358178&uilang=ru&catalit2&track_reading

[7.12.2019, WEB;]

Цымбаленко, С.Б. (2012). “Подрастающее поколение в Российском информационном пространстве XXI века”, Международный Журнал Медиа. Информация. Коммуникация, 9, <http://mic.org.ru/new/218-informatsionnaya-i-mediagramotnost-v-rossii-rezultaty-issledovaniya-vypolnennogo-po-zakazu-yunesko> [3.12.2019, WEB;]